

Mälardalens Högskola
Akademin för hållbar samhälls-
och teknikutveckling, HST
Box 883
721 23 Västerås

Examensarbete/D-uppsats
Ekonomi för hållbar
utveckling
2008-06-20

Banksektorns vägar till hållbar utveckling

- *Institutionalisering av CSR och miljö*

Handledare:

Sylvia Dowlén

Författare:

Olof Bergold

Mikael Norén

DATUM: 20 juni 2008

NIVÅ: Magisteruppsats i företagsekonomi med inriktning mot hållbar utveckling, 10 poäng.

FÖRFATTARE:

Mikael Norén	Olof Bergold
Köpingsvägen 25	Lövstagatan 43
724 60 Västerås	723 40 Västerås
070-379 5445	073-984 1246
mikael.noren@huarios.se	olof.bergold@huarios.se

HANDLEDARE: Sylvia Dovlén

TITEL: Banksektorns vägar till hållbar utveckling -*Institutionalisering av CSR och miljö*

PROBLEMMOMRÅDE: Denna uppsats belyser banksektorns ansvar och möjligheter gällande hållbar utveckling och CSR, där miljöfrågor är fokusområdet. Ansvarsfrågan är av stor vikt då bankers indirekta miljöpåverkan via kreditgivning och investeringar kan vara svår att definiera ansvar för.

SYFTE: Uppsatsen har två syften; dels att genom en omvärldsanalys belysa hur aktörer inom banksektorn hanterar hållbar utveckling, CSR och miljöfrågor och dels att, utifrån denna omvärldsanalys, ge kreditmarknadsbolaget Marginalen ett beslutsunderlag att initiera ett miljöarbete.

METOD: Vi har använt en kvalitativ metod baserad på intervjuer med aktörer inom banksektorn. Litteraturstudier har också använts som metod.

RESULTAT: I banksektorn är ekonomiska frågor betydligt mer institutionaliserade än miljöfrågor som bara varit aktuella i tioalet år. Det leder till en viss osäkerhet att hantera miljöfrågor. Banksektorn försöker via legitimitetssökande standarder, ofta med start i bankkontorens direkta miljöpåverkan, att hantera miljöfrågorna. Bankers överlägset största miljöpåverkan ligger dock i den indirekta miljöpåverkan via kreditgivning och investeringar till kunder. Banker kan inte ta hela ansvaret utan det måste delas med kunderna som måste ställa krav på bankerna att erbjuda miljöansvarstagande tjänster. Bankernas ansvar ligger i att erbjuda miljöansvarstagande tjänster och aktivt presentera och förklara dem för kunderna. Enligt omvärldsanalysen har Marginalen goda förutsättningar för att initiera ett aktivt miljöarbete. Det är stor vikt att Marginalen inte bara hanterar den direkta miljöpåverkan utan även den mer miljöbelastande indirekta påverkan.

Abstract

The world's economic development during the past 100 years has led to improvements for millions of people. But it has also led to enormous environmental problems like global warming, species extinction and loss of biodiversity. Every human being and every sector in society are responsible to solve these grave environmental problems. One of those sectors is the banking sector. At first glance, the banking sector may look like an environmentally clean sector, especially when you compare the banking sector's direct environmental impact with for example manufacturing industries. But when you look at the banking sector's indirect environmental impact through loans and investments, you can envision the sectors potential to steer the society towards a sustainable development.

This thesis has shown this a complex matter though, since banks and their customers share responsibility to elevate environmental issues. Customers need to understand that banks indirect environmental impact is big and then put pressure on banks to provide environmental responsible services and products. Banks, on the other hand, offer quite complex services and products which mean that banks have a responsibility to explain services and products different environmental effects. Banks have handled environmental risks for a long time in credit grants, but banks are now starting to feel that customers demand for environmental products and services is on a rise. The thesis has also found out that different types of environmental standards are very important for a credible environmental work in the banking sector.

Förord

Vi vill tacka vår handledare Sylvia Dowlén för sitt engagemang i uppsatsen. Vi vill också tacka Marginalens Torbjörn Jacobsson och Eleonor Åslund för ett trevligt samarbete under resans gång. Vi vill även tacka Sasja Beslik, Agneta Brandimarti, Agneta Carlström och Klas Eklund för de tog sig tid att tålmodigt svara på våra frågor.

Olof Bergold

Mikael Norén

Västerås 20 juni 2008

Innehållsförteckning

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.....	- 1 -
1 INLEDNING.....	- 3 -
1.1 MARGINALEN.....	- 4 -
1.2 PROBLEMRÅDE.....	- 4 -
1.3 FRÅGESTÄLLNINGAR.....	- 4 -
1.4 SYFTE.....	- 4 -
1.5 AVGRÄNSNING.....	- 4 -
1.6 HÅLLBAR UTVECKLING, CSR OCH MILJÖ.....	- 5 -
1.7 BEGREPP.....	- 5 -
1.8 DISPOSITION.....	- 6 -
2 METOD.....	- 7 -
2.1 BAKGRUND TILL VAL AV UPPSATSÄMNE.....	- 7 -
2.2 VAL AV METOD.....	- 7 -
2.3 LITTERATURGENOMGÅNG.....	- 8 -
2.4 GENOMFÖRANDE OCH URVAL.....	- 8 -
2.5 KÄLLKRITIK.....	- 10 -
3 TEORI.....	- 12 -
3.1 TEORETISK FÖRFÖRSTÅELSE.....	- 12 -
3.1.1 Miljöproblematiken.....	- 12 -
3.1.2 Hållbar utveckling.....	- 13 -
3.1.3 Hållbar utveckling ur ett monetärt perspektiv.....	- 14 -
3.1.4 Företags vägar till hållbar utveckling via CSR.....	- 14 -
3.2 BANK OCH MILJÖ – TVÅ OLIKA DISKURSER.....	- 15 -
3.2.2 Banken.....	- 17 -
3.2.3 Miljön.....	- 18 -
3.3 ANALYSRAM.....	- 18 -
3.3.1 Organisationsfält och idéspridning.....	- 19 -
3.3.2 Political Economic Organisation.....	- 21 -
3.3.3 Problematiseringar om standardisering.....	- 22 -
3.3.4 Sammanfattning av analysramen.....	- 23 -
4 ANSVAR OCH HANTERING AV CSR OCH MILJÖ.....	- 25 -
4.1 BANKSEKTORNENS ANSVAR OCH MÖJLIGHETER.....	- 25 -
4.1.1 Banksektorns samhällsansvar.....	- 25 -
4.1.2 Påverkansfaktorer och idéströmmar.....	- 27 -
4.1.3 CSR-begreppet i banksektorn.....	- 28 -
4.2 MILJÖFRÅGAN SOM RISK ELLER MÖJLIGHET.....	- 29 -
4.3 MILJÖARBETE VIA STANDARDER.....	- 30 -
4.3.1 Direkt miljöpåverkan.....	- 31 -
4.3.2 Indirekt miljöpåverkan.....	- 32 -
5 KONKRETISERING AV CSR OCH MILJÖ.....	- 34 -
5.1 MARGINALEN IDAG.....	- 34 -
5.1.1 Direkt miljöpåverkan.....	- 35 -
5.1.2 Indirekt miljöpåverkan.....	- 35 -
5.1.3 Policies.....	- 36 -

5.1.4 Certifiering.....	- 37 -
5.2 KONKRETA ANGREPPSSÄTT ATT BÖRJA ARBETA MED CSR OCH MILJÖ	- 37 -
6 ANALYS	- 39 -
6.1 SAMMANFATTNING AV EMPIRI UTIFRÅN FRÅGESTÄLLNINGAR	- 39 -
6.2 BANKSEKTORNS HOMOGENISERANDE ORGANISATIONSFÄLT	- 40 -
6.3 IDÉSPRIDNING I BANKSEKTORN	- 40 -
6.3.1 Möjligheter och särkoppling.....	- 41 -
6.4 STANDARDISERING I BANKSEKTORN	- 41 -
6.5 IDÉSPRIDNING GENOM STANDARDER.....	- 42 -
6.6 MARGINALEN UTIFRÅN PEO OCH DET PRAKTISKA TILLVÄGAGÅNGSSÄTTET	- 43 -
6.7 ”BANKEN MÖTER MILJÖN”.....	- 43 -
7 SLUTSATSER.....	- 45 -
7.1 ANSVAR	- 45 -
7.2 MOTTAGANDE.....	- 45 -
7.3 HANTERING	- 46 -
7.4 MARGINALEN UTIFRÅN OMVÄRLDSANALYSEN	- 47 -
7.4.1 Praktiska infallsvinklar för Marginalen.....	- 47 -
7.5 FRAMTIDA FORSKNING	- 49 -
KÄLLFÖRTECKNING	- 50 -
BILAGA 1 – INTERVJUGUIDER	- 53 -
BILAGA 2 - INTERVJUPRESENTATION	- 54 -
BILAGA 3 - KORT PRESENTATION AV OLIKA STANDARDER OCH INITIATIV	- 55 -

Tabellförteckning

Tabell 1, sid. 10

Tabell 2, sid. 16

Tabell 3, sid. 44

Figurförteckning

Figur 1, sid. 14

Figur 2, sid. 22

1 Inledning

Mycket av 1900-talets fokus gällande samhällets utveckling har legat på ekonomisk tillväxt och mänskligheten har tagit gigantiska steg framåt i teknisk och ekonomisk utveckling de senaste 100 åren. Denna utveckling har dock fört med sig sidoeffekter i form av olika miljöproblem som den förstärkta växthuseffekten, förlust av biologisk mångfald och olika gifters spridning som på sikt kan hota människans och andra arters fortlevnad. Dessa komplexa frågor kräver uppmärksamhet från många aktörer i samhället för att de nödvändiga helhetslösningarna ska kunna arbetas fram. Därför har uttrycket hållbar utveckling vuxit fram som en ledstjärna för många nyckelaktörer i samhället. Begreppet hållbar utveckling handlar om att innefatta och sammanbinda ekonomiska, sociala och ekologiska faktorer i olika beslutsprocesser. Medborgare, regeringar, företag och även banksektorn, vilket denna uppsats handlar om, måste sträva mot samma mål för att samhället ska kunna närma sig, eller kanske till och med att uppnå, en hållbar utveckling.¹

De senaste 20 åren har världen, samhället och näringslivet genomgått stora förändringar som ändrat på den nationella politiska arenan. Politikens direkta påverkan på företag har minskat genom ökad internationalisering och avregleringar. Många stora företag arbetar globalt vilket gör det svårare för enskilda stater att styra de stora företagen. Samtidigt pekar mycket mot att en värderingsförskjutning skett hos människor, från materiella till immateriella värderingar. Detta har för företag inneburit att det inte längre räcker med att enbart ha bra produkter, numera måste företag även kunna visa upp ställningstaganden gällande värderingar och ansvar i olika samhällsområden som exempelvis i miljöfrågor. Politiker på olika nivåer ställer nya krav och kunder är mer välinformerade än någonsin, kraven på företagens omvärldsbevakning ökar. Ur detta har begreppet ”*Corporate Social Responsibility*” (CSR) vuxit fram. Begreppet handlar om att företag tar ett frivilligt samhällsansvar, i exempelvis miljöfrågor, utöver vad lagen kräver.²

Banksektorn kan vid en första anblick verka vara en relativt ”ren” samhällssektor, då dess direkta miljöpåverkan från bankkontoren inte kan jämföras med tillverkande industrier. Men bankvärldens indirekta miljöpåverkan via exempelvis investeringar och lån till kunder kan leda till mycket stor miljöpåverkan i andra ledet. Utbyggnad av kollektivtrafik eller nybyggnation av ett kolkraftverk måste finansieras och ofta med externt kapital. Här har banksektorn sin stora chans att påverka sina kunder så att de väljer de mest miljövänliga lösningarna. Hur banksektorn hanterar denna ansvarsfråga är ett delikat problem, då aktörer inom banksektorn måste balansera miljöfrågor mot hur mycket de kan leda och påverka sina kunders beslut via de finansiella kanalerna.³

¹ Jeucken (2001)

² Löhman & Steinholtz (2003) sid. 15 f

³ Jeucken (2001), sid. 63 f

1.1 Marginalen

Marginalen är ett kreditmarknadsbolag med huvudkontor i Stockholm som vi kom i kontakt med inledningsvis i skrivandet av denna magisteruppsats. Ett av syftena med denna uppsats är att se hur Marginalen som en aktör inom banksektorn kan använda det som vi kommer fram till i omvärldsanalysen och slutsatserna för att initiera ett ansvarstagande i miljöfrågor.

1.2 Problemområde

Denna uppsats belyser ovanstående problematiseringar med banksektorns ansvar och möjligheter gällande hållbar utveckling och CSR, där miljöfrågor är fokusområdet. Ansvarsfrågan är av stor vikt då bankers indirekta miljöpåverkan via kreditgivning och investeringar är svår att definiera ansvar för. Därmed är det intressant att se hur stora aktörer inom banksektorn har mottagit och hanterat dessa frågor. Hur stora aktörer agerar ger ringar på vattnet till mindre aktörer inom branschen, som exempelvis kreditmarknadsbolaget Marginalen, som är något av en referenspunkt i denna uppsats.

Förhoppningen är att denna uppsats via en omvärldsanalys ska belysa hur nyckelaktörer inom banksektorn hanterar frågorna. Att uppsatsen ska mynna ut i slutsatser som kan vara teoretiskt och praktiskt användbara för aktörer inom banksektorn som vill närma sig en hållbar utveckling är ytterligare en målsättning.

1.3 Frågeställningar

- Hur ser banksektorns samhällsansvar ut i miljöfrågan?
- Hur tas miljöfrågan emot av banksektorn?
- Hur har olika aktörer inom banksektorn hanterat miljöfrågan?
- Hur kan kreditmarknadsbolaget Marginalen förbereda sig för att initiera ett ansvarstagande i miljöfrågor?

1.4 Syfte

Uppsatsen har två syften; dels att genom en omvärldsanalys belysa hur aktörer inom banksektorn hanterar hållbar utveckling, CSR och miljöfrågor och dels att, utifrån denna omvärldsanalys, ge kreditmarknadsbolaget Marginalen ett beslutsunderlag att initiera ett miljöarbete.

1.5 Avgränsning

Omvärldsanalysen gör inte anspråk på att vara komplett då vi inte tagit med alla aktörer som kan tänkas påverka banksektorn. Däremot har vi funnit nyckelaktörer vars samlade erfarenheter ändå ger en god indikation vilka idéer som är ledande i fältet. Olika standarder och deras relation till varandra kommer inte att utvärderas eller djupare analyseras i denna uppsats. Vi kommer inte heller att titta på det faktiska utfallet av miljöarbetet, däremot kommer standardisering som

process och tillvägagångssätt att belysas och problematiseras. Diskussionen och historiken rörande CSR som begrepp och dess olika tolkningar kommer vi inte djupare analysera i denna uppsats, se vidare under kapitel 1.6. Uppsatsen avgränsar sig också till att enbart behandla den svenska banksektorn.

1.6 Hållbar utveckling, CSR och miljö

Det finns en teoretisk begreppsdiskussion idag kring innebörden och användandet av begreppen hållbar utveckling, CSR och miljö och kopplingar dem emellan. Det finns otaliga avhandlingar och böcker om dessa begrepps uppkomst, användning och samspel. De tre begreppen hållbar utveckling, CSR och miljö presenteras översiktligt var för sig i kapitel 3. Vi har däremot i detta arbete inte gett oss in i den debatten om hur dessa begrepp på bästa sätt ska problematiseras och analyseras. Vi har helt enkelt använt dessa begrepp som att hållbar utveckling är en politisk viljeyttring på samhället i stort som tar hänsyn till ekonomiska, ekologiska och sociala faktorer. Företagens sätt att tolka och hantera hållbar utveckling kan ske via det mer praktiska begreppet CSR. Både inom hållbar utveckling som begrepp och inom CSR som begrepp är miljöfrågor en viktig del och de är miljöfrågan inom dessa begrepp vi valt att studera. När man diskuterar företags ansvar och möjligheter i miljöfrågor är det svårt att utesluta något av begreppen hållbar utveckling, CSR och miljö. I företagsvärlden ses ofta miljö som ett begrepp inom CSR och hållbar utveckling är den övergripande ledstjärnan för samhället i stort. Denna tolkning har vi använt i denna uppsats gällande dessa tre mångfacetterade begrepp.

1.7 Begrepp

Bank och kreditmarknadsbolag

Med bankrörelse menas rörelse i vilken det ingår betalningsförmedling och mottagande av medel som efter uppsägning är tillgängliga för fordringsägaren inom högst 30 dagar. Det finns bankaktiebolag (affärsbank) och sparbanker. Alla banker står under Finansinspektionens tillsyn.⁴

Med kreditmarknadsbolag avses rörelse i vilken det ingår näringsverksamhet som har till ändamål att ta emot återbetalningspliktiga medel från allmänheten, direkt eller indirekt via ett företag med vilket det finns ett nära samband, och lämna kredit, ställa garanti för kredit eller i finansieringssyfte förvärva fordringar eller upplåta lös egendom till nyttjande (leasing). Kreditmarknadsbolag står också under Finansinspektionens tillsyn.

Bank/kreditmarknadsbolag sammanfattas i denna uppsats med att ingå i begreppet banksektor. Marginalen är ett kreditmarknadsbolag, ”nästan bank”, och påverkas av vad som händer med banker och inom banksektorn.⁵

⁴ http://www.fi.se/Templates/Page_1792.aspx

⁵ *Ibid*

Corporate Social Responsibility (CSR)

Begreppet CSR bygger på att företag på frivillig basis integrerar sociala och miljömässiga faktorer sin verksamhet och sina relationer med intressenter.⁶ Ur begreppet har olika alternativa tolkningar gjorts, exempelvis CR (*Corporate Responsibility*), SRI (*Social Responsible Investments*) och SR (*Social Responsibility*).

Global Reporting Initiatives (GRI)

GRI är riktlinjer för hållbarhetsredovisning som anger vilken information ett företag kan uppge i sin externa redovisning avseende hållbarhet. Mycket fokus ligger på jämförbarhet mellan företag och organisationer.⁷

Principles for Responsible Investments (PRI)

PRI är ett FN-initiativ som syftar till att underlätta inkludering av miljö och sociala faktorer i den totala bedömningen vid investeringar. Fokus ligger på att företag som ansluter sig får tillgång till nätverk, samarbete och stöd samt utvärdering av det egna arbetet.⁸

ISO 9001 och ISO 14001

Kvalitets- respektive miljöledningssystem som syftar till att systematisera och ständigt förbättra företags arbete inom kvalitet och miljö. För certifiering krävs extern revision.⁹

1.8 Disposition

I kapitel 1 beskrivs de frågeställningar och syfte som uppsatsen kommer att besvara. Hur och med vilka medel dessa problemområden ska besvaras redogörs i metodgenomgången i kapitel 2. Den teoretiska referensramen presenteras i kapitel 3 där uppsatsens vetenskapliga utgångspunkt förklaras och de analysverktyg vi kommer att använda för att bättre förstå och förklara empirin. I kapitel 4 börjar uppsatsens empiriska framställning som svar på frågeställningarna i form av en omvärldsanalys som i huvudsak bygger på intervjuer med nyckelpersoner inom fältet.

Kapitel 5 bygger vidare på omvärldsanalysen i föregående kapitel i form av en konkretisering hur kunskapen mer praktiskt kan ge en aktör som Marginalen ett beslutsunderlag i dessa frågor. Analysen i kapitel 6 knyter ihop empirin och den teoretiska analysramen för att vi bättre ska kunna sätta empirin i ett större sammanhang och kunna förklara olika fenomen på ett systematiskt sätt. Baserade på analysen presenteras i kapitel 7 uppsatsens slutsatser.

⁶ Löhman & Steinholtz (2003) sid. 16

⁷ <http://www.globalreporting.org>

⁸ <http://www.unpri.org>

⁹ <http://www.sis.se/DesktopDefault.aspx?tabname=@iso14000&menuitemID=5845>

2 Metod

Under metodavsnittet nedan presenteras vägen fram till valet av uppsatsämne som sedan lett till val av metod för att besvara frågeställningarna. Därefter beskriver vi hur datainsamlingen och intervjuerna har gått till.

2.1 Bakgrund till val av uppsatsämne

När vi inledningsvis funderade över ämne att skriva vår magisteruppsats om ville vi hitta något i gränslandet mellan ekonomi och miljö, i linje med vår utbildning. Då kändes banksektorns ansvar och möjligheter i miljöfrågor intressant. Efter en sökning på Nationella Exjobbpoolen databas på nätet fann vi att kreditmarknadsbolaget Marginalen sökte studenter för att utarbeta en miljöpolicy. Efter två inledande möten på plats hos Marginalen i Stockholm kom arbetet igång. Kontaktpersoner på Marginalen har varit ekonomichef Torbjörn Jacobsson och HR-ansvarige Eleonor Åslund.

Efter dessa två möten där Marginalen beskrev sina tankegångar väcktes idén om att genomföra en omvärldsanalys av hur aktörer inom banksektorn hanterat miljöfrågan för att få ett grepp om tillvägagångssätt och trender. Det framkom även önskemål från Marginalen om att en miljöutredning skulle genomföras där Marginalens viktigaste direkta miljöaspekter från kontorsverksamheten skulle synliggöras. Förhoppningen är att detta ska kunna leda till ett beslutsunderlag för en framtida miljöpolicy.

2.2 Val av metod

Eftersom syftet med uppsatsen är att belysa hur aktörer inom banksektorn hanterar CSR och miljöfrågor har vi valt kvalitativa intervjuer, en bred litteratursökning och studier av officiella hemsidor som metod för att kunna göra en omvärldsanalys med målet att söka och finna trender och tillvägagångssätt inom branschen.

Då ämnena hållbar utveckling och banksektorns miljöarbete är flerdimensionerade med många aspekter att ta hänsyn till har vi valt att arbeta med kvalitativa intervjuer som vår huvudsakliga metod. Detta eftersom vi är ute efter att finna påverkansfaktorer och drivkrafter som inverkar på hur olika aktörer inom banksektorn hanterar miljöfrågan.

Ett sätt att utföra omvärldsanalysen skulle kunna ha varit att vi enbart studerat officiella dokument och därifrån dragit slutsatser om de officiella ståndpunkterna. Vi ville dock ringa in djupare tankegångar än de som redovisas i officiella dokument. För att få denna djupare förståelse av problematiken kring banksektorns ansvar och möjligheter har vi som huvudspår valt att genomföra kvalitativa intervjuer med nyckelpersoner inom fältet.

Kvalitativa intervjuer tillåter en viss eftertanke under själva informationsutbytet, vilket ger möjlighet till att komma med följdfrågor under intervjuens gång.¹⁰ Det är då lättare att verkligen komma åt och finna de problem som är relevanta i undersökningen. Då vi framförallt var

¹⁰ Holme & Solvang (1997) sid. 76 f

intresserade av att förstå varför aktörer inom banksektorn prioriterar och beslutar på det sätt de gör kommer vi att arbeta med personliga semistrukturerade intervjuer. Detta eftersom vi ville låta de intervjuade utveckla sina idéer och tankar kring beslut och frågor inom hållbar utveckling, CSR och miljö.¹¹ De data vi har samlat in är en blandning mellan officiella dokument och ståndpunkter uttalade av våra informanter och informanternas personliga värderingar.

2.3 Litteraturgenomgång

I inledningsskedet genomfördes en sökning efter litteratur i gränslandet mellan bank och miljö på Mälardalens högskolas biblioteks sökdatabas ”BOOK-IT” samt i översiktsdatabasen ELIN@Mälardalen. Sökorden har varit ”bank+miljö”, ”bank+ansvar”, ”bank+CSR”. Referenslitteratur som vi då fann mest intressant var: ”*Det ansvarsfulla företaget- CSR i praktiken*” av Löhman & Steinholtz (2003), ”*Sustainable Finance & Banking- The financial sector and the future of the planet*” av Jeucken (2001) och ”*Bankens natur- miljöfrågans genomslag i svenska banker*” av Lundgren (1999). Jeucken och Lundgren tar upp banksektorns övergripande ansvar och möjligheter i hållbar utveckling, CSR och miljö. Löhman & Steinholtz beskriver hur exempelvis en aktör inom banksektorn rent praktiskt kan initiera ett ansvarstagande för miljö genom CSR.

2.4 Genomförande och urval

För att vara så väl förberedda som möjligt inför intervjuerna har vi använt Holme & Solvangs (1997) metodlitteratur. Holme & Solvang talar om fyra huvudelement som avgör hur lyckad intervjun blir; *teman, roller, aktörer* och *kulisser*. I denna uppsats är *temat* miljö- och hållbarhetsfrågor inom banksektorn vilket i sig är ett tämligen komplext och mångtydigt tema öppet för tolkningar. I ”*rollspelet*” mellan oss som intervjuare och informanten kommer förmodligen informanten att ha vissa förutfattade meningar om oss som intervjuare och studenter, samtidigt som vi har vissa förväntningar på hur aktörer inom banksektorn kommer att svara på våra frågor. Detta rollspel kan leda till att informanten säger det denna tror att intervjuarna vill höra vilket kan påverka informationen som respondenten delger oss. Det är ofta fördelaktigt att framstå som en något naiv eller ovetande lyssnare för att därmed styra så lite som möjligt vad informanten säger.¹²

Det är viktigt hur *aktörerna* i intervjusituationen samspelar så att den rätta stämningen kan skapas. *Kulissen* runt intervjun är också viktig och i denna uppsats har alla intervjuerna genomförts på respondenternas hemmaplan vilket förmodligen borgar för att informanterna känner sig mer hemma och trygga i intervjusituationen, vilket är en viktig förutsättning för att informanten kan tala fritt. Vi har haft uppmjukande frågor inledningsvis där respondenten fått berätta lite om sig själv och sin yrkesroll.¹³ Samtliga intervjuer spelades in med hjälp av diktafon och transkriberades sedan. Vid kvalitativa studier är det självklart viktigt att hitta de nyckelpersoner som ger tillgång till det material som är nödvändigt för studien. Nästa steg blir därmed urval.

¹¹ Denscombe (2000)

¹² Ibid, sid. 106 f

¹³ Holme & Solvang (1997) sid. 106 ff

I inledningsskedet i urvalet av informanter sökte vi efter stora aktörer inom banksektorn, med fokus på personer med arbetsuppgifter inriktade på bland annat CSR och miljö. Det var då naturligt att söka intervjuer med representanter från några av de fyra stora svenska bankerna (Handelsbanken, SEB, Swedbank och Nordea). Vi inledde med att e-posta tänkbara intervjupersoner genom att besöka de respektive företagens hemsidor där det framgick vilka som var CSR-ansvariga. Alla informanter tackade ja direkt till att ställa upp på intervjuer. För att få en bättre helhetsbild av banksektorns arbete med CSR och miljö sökte vi upp Svenska Bankföreningens hemsida, en förening som representerar många banker och finansiella institut. Även här e-postade vi CSR-ansvarige på Bankföreningen och bokade en intervju. Eftersom vi även var ute efter att hitta goda exempel och en kritisk röst i branschen inom CSR och miljö sökte vi upp Banco Fonder som profilerat som en ansvarstagande aktör i branschen. Vi ringde Sasja Beslik, Bancos chef för ansvarsfulla placeringar, och bokade en intervju. Att vi intervjuade Torbjörn Jacobsson på Marginalen föreföll naturligt då Marginalen är något av en referenspunkt i denna uppsats. Intervjun med Marginalen gav oss information om nuläget i företaget.

I denna uppsats har vi alltså intervjuat Torbjörn Jacobsson, Marginalens ekonomi- och IT-chef, Agneta Brandimarti, ansvarig för CSR-frågor på Svenska Bankföreningen, Klas Eklund, Senior Economist och tidigare chefsekonom på SEB, Sasja Beslik, Banco Fonders chef för ”*Social Responsible Investment*” (SRI) och Agneta Carlström, Handelsbankens miljöansvarige för direkt miljöpåverkan.

Utgångspunkten i valet av informanter har varit att försöka få tag på nyckelpersoner inom banksektorn vilka samtidigt var villiga att dela med sig av information.¹⁴ För att kunna belysa dessa respondenters svar ur olika synvinklar har vi alltså försökt att hitta respondenter med olika roller och åsikter.¹⁵

Svenska Bankföreningen valdes därför att det är en branschorganisation som verkar för banker i Sverige. Medlemmar är bland annat Nordea, Swedbank, Handelsbanken, SEB och Danske Bank. Fondförvaltaren Banco Fonder hörs mycket i den offentliga debatten om banksektorns roll för en hållbar utveckling genom sin roll som aktiv aktieägare och analytiker av bankerna. De analyserar bland annat de svenska bankerna utifrån ett etiskt och ansvarstagande perspektiv. Banco Fonders analytiker Sasja Beslik representerar det mer etiska, miljöansvarstagande och kritiska synsättet i denna uppsats. Klas Eklund valde vi att intervjua eftersom han, förutom att han representerar SEB, har en diger meritlista i banksektorn samt att han har engagerat sig i klimatfrågan den senaste tiden med författandet av ännu icke utgiven bok som rör klimatfrågan. Eklund är Senior Economist på SEB vilket innebär att han ska överblicka mer långtgående trender påverkan på SEB banksektorn, exempelvis globalisering och miljö, och därmed är han intressant för omvärldsanalysen. Handelsbankens Agneta Carlström valde vi i egenskap av representant för en av de fyra svenska storbankerna.

Utfallet av urvalet redovisas i tabellen nedan.

¹⁴ Holme & Solvang (1997) sid. 104 ff

¹⁵ Denscombe (2000) sid. 142

Aktör	Person	Datum	Typ	Längd
Bankföreningen	Agneta Brandimarti, CSR-ansvarig	080414	Personlig	60 min
Banco Fonder	Sasja Beslik, Chef ansvarsfulla placeringar	080425	Personlig	60 min
SEB	Klas Eklund, Senior Economist	080505	Telefon	35 min
Handelsbanken	Agneta Carlström, Miljöansvarig direkt påverkan	080513	Personlig	60 min
Marginalen	Torbjörn Jacobsson, Ekonomichef	080425	Personlig	60 min

Tabell 1, Genomförda intervjuer

Då vi besökte ”Sustainability Day” den 23 april 2008 i Stockholm, en konferens om företags miljöansvar, lyssnade vi även på Swedbanks miljöchef Jenny Johansson under ett föredrag där hon berättade om Swedbanks miljöarbete. Under samma konferens lyssnade vi även på professor Lars G. Hassel från Handelshögskolan i Umeå som pratade kring ämnet ”Return of Investment – är ansvarstagande lönsamt?” Här talade även Bo Ekman, Tällberg Foundation, kring temat om att framtiden springer ifrån oss på miljöområdet om vi inte snart ändrar tangentens riktning på vårt miljö- och resursutnyttjande. Denna konferens har givit denna uppsats fler influenser och exempel på tillvägagångssätt i branschen gällande banksektorns ansvar och möjligheter i miljöfrågor och hållbar utveckling genom CSR. Vi kommer i empirin även använda delar av vad som framkom under denna konferens.

2.5 Källkritik

Intervjuernas syfte var att ta reda på hur aktörer inom banksektorn agerar inom CSR. Det finns alltid en risk att vi genom våra personliga värderingar och intervjuteknik riskerar att på något sätt påverka informantens svar.¹⁶ Det finns även en risk att vi missat några nyckelaktörer inom banksektorn som kan leda till att arbetet snedvrids eller att viktig fakta hamnar utanför arbetet. Som förberedelse för intervjuerna har vi genomfört litteraturstudier, både tryckta och internetkällor. Vi har i förberedelse för intervjugenomförandet utgått ifrån Holme och Solvang (1997) som tar upp fyra punkter man ska använda när källor granskas; observation, ursprung, tolkning och användbarhet. Observation är det första steget och i denna uppsats är det exempelvis att finna kunskap och litteratur om banksektorn och CSR. Mycket av detta går att finna hos bibliotekens databaser. Men det finns även källor som kan kräva personliga kontakter eller kontakter med olika institutioner, i detta fall olika aktörer inom banksektorn.

Sedan måste källans ursprungsgranskas för att säkra trovärdigheten. Det har blivit särskilt aktuellt när det gäller internetkällor. Källmaterialet skall sedan tolkas vilket här gör att ett tolkande synsätt kommer att ligga till grund vid bearbetningen av intervjuerna. Till sist ska materialets användbarhet analyseras i förhållandet till uppsatsens syfte, vilket i detta fall är att analysera vilka

¹⁶ Denscombe (2000)

incitament som påverkar hur aktörer inom banksektorn agerar gällande CSR.¹⁷ Uppsatsens styrka är att vi varit i kontakt med tre av de fyra storbankerna i Sverige och dessutom har vi intervjuat Svenska Bankföreningen. En annan styrka med uppsatsen är att vi intervjuat Sasja Beslik på Banco Fonder som är en de mest kända aktörerna inom CSR och ansvarstagande inom fondbranschen i Sverige. Då vi kontaktade Handelsbanken för att få tala med någon miljöansvarig hamnade vi hos ansvarige för direkt miljöpåverkan, vilket visade sig på plats vid intervjun. Därmed blev fokus på den intervjun den direkta miljöpåverkan, även om andra frågor likväl behandlades.

¹⁷ Holme & Solvang (1997) sid. 130 ff

3 Teori

Teoriavsnittet har vi valt att dela in i en teoretisk utgångspunkt och en analysram. I avsnittet teoretisk utgångspunkt presenteras författarnas värderingsmässiga startpunkt och här beskrivs också miljöproblematiken och motsättningarna mellan bank- och miljödiskursen. I analysramen kopplas uppsatsens frågeställningar till olika teoretiska perspektiv som sedan praktiskt appliceras i uppsatsens analyskapitel.

3.1 Teoretisk förförståelse

Miljöfrågor och arbete med hållbar utveckling kännetecknas ofta av stor komplexitet med många olika dimensioner att ta hänsyn till. Dessa frågor kan vara svåra att på ett enkelt sätt styra i exempelvis ett kreditmarknadsbolag och i banksektorn. Svårigheten kan ligga i att förankra tankesätten och kunskapen ute i verksamheterna, som exempelvis hos personalen och kunderna inom banksektorn. Ett tvärvetenskapligt synsätt som innebär att kunskap och hänsyn tas till olika intressen och discipliner kan underlätta förståelsen av miljöproblemens karaktär och kopplingen till ekologiska, sociala och ekonomiska frågor. Vår tvärvetenskapliga syn har vi tagit till oss på programmet Ekonomi för hållbar utveckling på Mälardalens Högskola. Programmet belyser problematiken runt sambanden mellan miljöfrågor, sociala frågor och ekonomiska frågor. Vi anser att ett kritiskt förhållningssätt och en helhetssyn är viktiga utgångspunkter för att finna lösningar på exempelvis miljöproblematiken där gamla mönster bör ifrågasättas ur flera perspektiv.

3.1.1 Miljöproblematiken

Sedan 1960-talet har det diskuterats om människans påverkan på naturmiljön. Debatten om människans påverkan på naturmiljön har dock tagit ordentlig fart den senaste tiden och många har fått upp ögonen för problematiken med exempelvis den förstärkta växthuseffekten, förlust av biologisk mångfald, övergödningen och försurningen av sjöar och mark som rubbar balansen i ekosystemen. Utmaningen ligger i att sprida kunskap som når fram till så många verksamheter och människor i samhället som möjligt. Bland annat genom olika typer av verksamhetsstyrning och via god pedagogik med miljöproblematiken som ledstjärna. Här kommer banksektorn in som en viktig påverkande och styrande aktör. Den allmänt rådande uppfattningen är att fler människor har insett att människan påverkar miljön negativt och därmed är förutsättningarna att föra fram miljöfrågor gynnsammare än tidigare.¹⁸

Miljöproblematiken kännetecknades förr av punktutsläpp från fabriken skorsten som var enkel att både ta till sig och förstå konsekvenserna av. Dessa problem åtgärdades relativt enkelt med olika tekniska ”end-of-pipe-lösningar”, exempelvis filter på skorstenen. Dagens miljöproblem kännetecknas ofta av diffusa utsläpp från många små källor vilket är betydligt svårare att få ett grepp om och skapa en lösning på.¹⁹

¹⁸ Brandt & Gröndahl (2000) sid. 12 f

¹⁹ Ibid sid. 9 f

3.1.2 Hållbar utveckling

Brundtlandkommissionen presenterade 1987 sin rapport ”*Our common future*” och den handlar om förhållandena mellan miljöpåverkan och långsiktig utveckling. Spridningen av begreppet hållbar utveckling brukar tillskrivas Brundtlandkommissionen som bland annat formulerade det ofta citerade stycket:

*”En hållbar utveckling tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov”.*²⁰

Citatet ovan är en öppen formulering som dock sätter någon form av ramverk för vad samhället bör ha som mål i sin strävan mot en hållbar utveckling. En hållbar utveckling ska sammanfoga sociala, ekonomiska och ekologiska förhållanden när beslut ska fattas.²¹ En av grunderna i hållbar utveckling är att myndigheter, kommuner och näringsliv underlättar för individer att ta ett miljöansvar.²² Uttrycket hållbar utveckling är även införlivat i den svenska miljöbalken²³ där det är tänkt att via lagstiftning avspegla Sveriges strävan mot ett hållbart samhälle.²⁴ Ofta tar den ekologiska dimensionen över när begreppet hållbar utveckling diskuteras. Den sociala dimensionen är ofta en förutsättning för människor att klara av att hantera de ekonomiska och ekologiska dimensionerna.²⁵

Hållbar utveckling kan ses som en brygga mellan ekonomi, ekologi (miljö) och sociala frågor och ett vanligt sätt att åskådliggöra samspelet och tanken i hållbar utveckling brukar vara som visas i *figur 1* nedan:

²⁰ Brundtlandrapporten (1987)

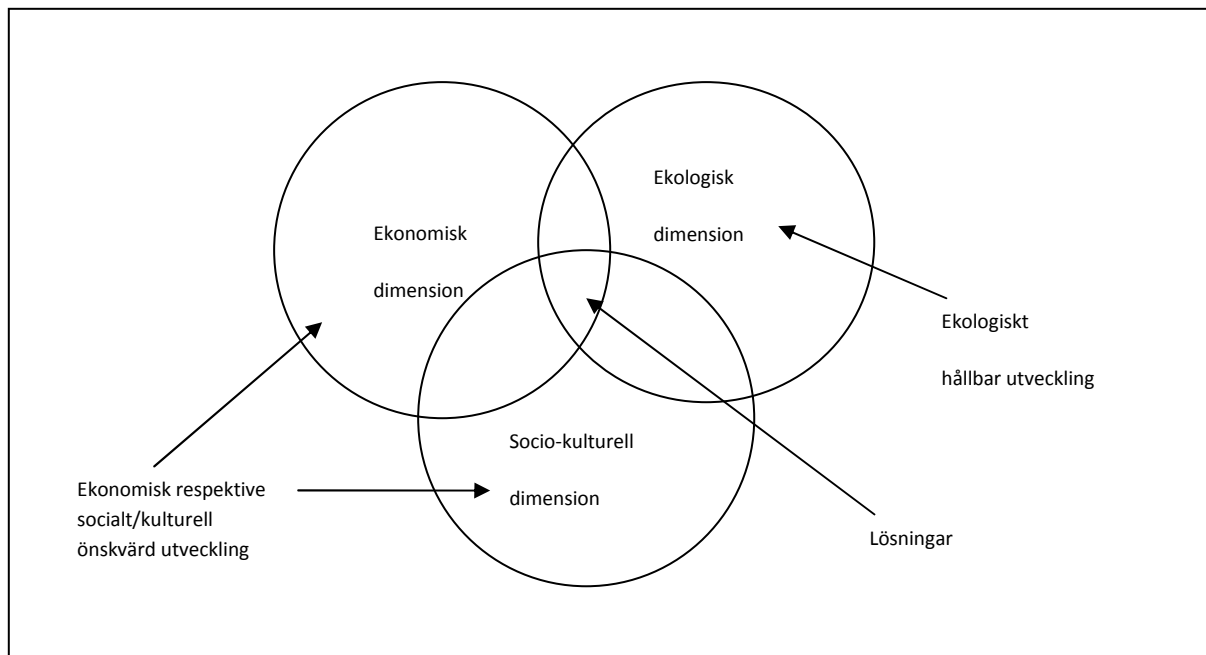
²¹ Ibid

²² Ibid sid. 21 f

²³ SFS 1998:808

²⁴ Rubenson (2002)

²⁵ Bergold & Norén (2007)

Figur 1. Hållbar utveckling sett som ett tredimensionellt begrepp. Källa: Söderqvist et al (2004), egen bearbetning.

3.1.3 Hållbar utveckling ur ett monetärt perspektiv

När det gäller hållbar utvecklings ekologiska och miljömässiga dimension ur ett monetärt perspektiv finns det många problem med att värdesätta naturresurser. Mycket handlar om vilka avgränsningar som görs i kalkylen och vilka värden som tas upp och hur de värdesätts. Vem bestämmer till exempel vad en skog har för egenvärde översatt i monetära termer? Som ett exempel på monetära kostnader för miljöproblem har olika försök gjorts för att kalkylera kostnaderna av klimatpåverkan eller annan miljöpåverkan. Under 2006 presenterades Stern-rapporten där kostnaderna för klimatförändringarna beräknades hamna på den hisnande siffran 51 000 miljarder kronor för den samlade globala ekonomin om vi inte börjar bromsa den förstärkta växthuseffekten. Siffran ska tas med en viss nypa salt, men den pekar på att det är betydliga ekonomiska värden som står på spel. Det får inte heller glömmas bort att detta enbart handlar om klimateffekter. Den tar inte hänsyn till andra miljöproblem som förbrukning av naturresurser, utsläpp av kemikalier i naturen, övergödning etc. Stern-rapporten har bidragit till att ge miljödebatten ytterligare bränsle och arbetet med hållbar utveckling mer legitimitet.²⁶

3.1.4 Företags vägar till hållbar utveckling via CSR

Eftersom vi som författare ser CSR som ett sätt för företag att tolka hållbar utveckling väljer vi här att presentera begreppet CSR efter att vi presenterat begreppet hållbar utveckling. Vid EU:s ministermöte i Lissabon år 2000 enades om följande definition av "Corporate Social Responsibility" (CSR):

²⁶ Sternrapporten

”...ett begrepp som innebär att företagen på frivillig grund integrerar sociala och miljömässiga hänsyn i sin verksamhet och i sin samverkan med intressenterna- utöver vad lagen kräver.”²⁷

Löhman & Steinholtz (2003) anser att CSR på ett plan är lika för alla företag med olika typer av standardiserade riktlinjer för certifieringar, märkningar, redovisning etc. Men på ett annat plan måste CSR-arbetet vara unikt för det enskilda företaget, då det gäller företagets egen värdegrund. Om företaget kan utveckla den egna värdegrunden kan det ge en konkurrensfördel som konkurrenterna inte kan kopiera. Andra företag på marknaden kan givetvis kopiera allt det företaget gör, men inte av samma anledning, vilket inte kommer att ge samma glöd hos det anställda. Löhman & Steinholtz menar att på lång sikt kan detta engagemang hos personalen visa sig vara avgörande.²⁸

Det kommer att bli allt viktigare att företag kan förklara för kunder varför och hur företag skapar värden via CSR. Det är alltså av vikt att företaget kan placera in sina handlingar i ett samhälleligt, miljömässigt och företagsekonomiskt försvarbart sammanhang och därmed bidra till hållbar utveckling. Att kommunikationen med intressenterna är öppen och tydlig kommer också bli allt viktigare, förutspår Löhman & Steinholtz. CSR handlar alltså om att företaget förstår de olika relationer som företaget och dessa anställda befinner sig i såväl miljömässiga, sociala och ekonomiska kontexter.²⁹ Med andra ord att företagets relation och bidrag till hållbar utveckling tydliggörs.

3.2 Bank och miljö – två olika diskurser

Lundgren (1999) har försökt att visa skillnaderna mellan bank- och miljödiskurser. En diskurs är ett gemensamt sätt att tolka världen och det finns flera konkurrerande diskurser i samhället i olika sammanhang.³⁰ Banker hanterar pengar för att generera vinst och för att göra detta är äganderätter och avtal mycket viktiga och tidshorisonten handlar om nutid. Det som ligger i framtiden diskonteras³¹ ner till nutid enligt monetaristiska principer. Miljödiskurser ser främst ekologiska gränser och inkluderar framtida generationer i sina kalkyler. Människan är en del av jorden och inte dess ägare. Här ligger en stor konflikt vilket visas i tabellen nedan.

Bankdiskursen är åskådiggjord och förenklad i tabellen nedan och visar de mer traditionella ekonomiska synsätten. Miljödiskursen är även den förenklad och reducerad till en diskurs. Poängen med tabellen nedan är inte att visa detaljerade synsätt inom varje diskurs utan mer att visa den stora skillnaden som finns och därmed svårigheterna med att förena banken och miljön. Tabellen är tänkt att läsas radvis och inte kolumnvis.

²⁷ Löhman & Steinholtz (2003) sid. 24

²⁸ Ibid

²⁹ Löhman & Steinholtz (2003) sid. 18f

³⁰ Dryzek (2005)

³¹ Diskontering innebär att till exempel framtida kostnader räknas om till dagens penningvärde.

	Bankdiskurs	Miljödiskurs
<i>Huvudsakligt problem</i>	Begränsade finansiella resurser	Begränsade naturresurser och känsliga livsuppehållande funktioner
<i>Objekt att identifiera</i>	Flöden av pengar, gränser för äganderätter	Flöden av materia och energi samt social rättvisa
<i>Riskspekt</i>	Företags och kapitalägares finansiella risk	Naturens och samhällets risk
<i>Tidshorisont</i>	Kort sikt. Mindre än 10 år, ofta ner till timmar och minuter	Lång sikt, längre än tio år.
<i>Systemgräns</i>	Rättsligt definierade äganderätter, antropocentriska traditioner	Biotoper, naturens ordning. Inga gränser då miljöförstörelsen inte har några gränser.
<i>Framgångskriterium</i>	Förmögenhetstillväxt, kapitalackumulation	Hälsa, mångfald, överlevnad, rättvisa
<i>Handlingsmotiv</i>	Vinststrävan	Försörjningsbehov
<i>Värde</i>	Marknadsvärde	Bruksvärde, egenvärde
<i>Etiska objekt</i>	Kapitalägare, kunder	Naturen, kommande generationer
<i>Man hyllar...</i>	Kunder och investeringsobjekt som är framgångsrika vad gäller att maximera, effektivisera, expandera, exploatera	De som håller igen, avstår och inte tar för sig
<i>Natursyn</i>	Antropocentrism, teknikoptimism, människan är herre över naturen, naturen en del av ekonomin, jorden tillhör människan	Biocentrism, teknikpessimism, människan underordnad naturen, ekonomin en del av naturen, människan tillhör jorden
<i>Fördelning</i>	Fördelning av vinster (vem äger vinsten), fördelning av risker (vem står för risken)	Fördelning mellan generationer, mellan nord och syd, rika och fattiga
<i>Syn på pengar</i>	Pengar är en neutrala (en krona är en krona är en krona...)	Pengar har olika laddning, historia, nytta skada...

Tabell 2. Bank- kontra miljödiskurs. Egen bearbetning av Lundgren.³²

I tabellen ovan finns ett antal olika motsättningar mellan bank- och miljödiskursen vilket visar på många svårigheter. Diskurserna kanske framstår som oförenliga men ändå finns miljöfrågorna med i bankernas organisation. De större bankerna har idag miljöpolicy, internutbildningar inom miljö, direkta produkter riktade mot kunder exempelvis miljö- eller etiska fonder, miljökonton etc. Det är inom dessa motsättningar, precis som i figur 1 som åskådliggör de tre ringarna inom

³² Lundgren (1999) sid. 16 f

hållbar utveckling, där lösningar uppstår och utveckling sker som denna uppsats ämnar bidra. Tabellen kommer i analysen att utökas med ytterligare en rad, där författarna av denna uppsats beskriver utfallet då dessa två diskurser slås ihop till en. Denna nya rad kommer att vara baserad på det som framkommit i empirin.

3.2.2 Banken

Bankers och kreditmarknadsbolags uppgift är att hantera transaktioner, in- och utlåning, kapitalförvaltning, betalningsförmedling etc. som för en modern ekonomi är livsviktigt. Målet för bankerna är samma som för andra företag, att skapa ett mervärde för sina kunder och för sina ägare. En av grunderna för att på ett förtroendeingivande sätt kunna göra detta är en förutsägbarhet på marknaden. En instabil och alltför rörlig marknad skapar osäkerhet som gör riskbedömningar för framtiden svåra. Lugn och ro är därmed viktigt och tydliga regler och äganderätter likaså för att kunna avgöra risker och rättigheter. Bankvärlden ska därmed vara konservativ för att alla ska känna trygghet med systemet och därmed fortsätta använda det. Eftersom bankernas tjänstemän hanterar andras pengar ska dessa inte följa kortsiktiga modenyer utan hålla sig inom de traditionella ramarna.³³

En banks vara är pengar och då framförallt andras pengar. Denna vara förpackas i ett paket där abstrakta rättigheter och skyldigheter ingår, till exempel ett bostadslån. Detta gör att bankväsendet till viss del måste välja sina kunder. En matvaruaffär vill sälja sina produkter och blir nöjda när det gjort det oavsett vem som köper dem. En bank måste välja sina kunder eftersom de är beroende av sina kunder en längre tid. Varan som banken säljer (pengarna) ska ge företaget vinst genom att arbeta, men kapitalet måste även tillbaka till banken vilket gör att banken väsentligt skiljer sig från andra branscher.³⁴

Det banken tar betalt för i sin utlåningsverksamhet är risk – riskjusterad avkastning. När en kredit beviljas måste denna ställas i relation till det framtida återbetalningsflödet. Omvänt innebär detta att banken alltid försöker att minimera sin risk vilket görs genom att inte lägga alla pengar i samma korg. Portföljer byggs med olika engagemang och inom olika områden vilket i sin tur innebär att pengarna anonymiseras. Den som arbetar får lön vilket brukar komma in på ett konto på banken. Det finns därmed en tydlig avsändare och historia för dessa pengar, åtminstone ett steg tillbaka. Men när pengarna hamnar på banken hamnar de i den stora svarta lådan av ettor och nollor. Den som lånar pengar vet därmed inte vem som har satt in dem och vice versa och det ska enligt de ”renläriga”³⁵ vara så.³⁶

När framtidens äganderätt är säkrad diskonteras framtiden till nuvärde. I vardagligt arbete innebär detta att banken övervakar och styr de transaktioner som behövs för att hålla ekonomin igång

³³ Lundgren (1999) sid. 12

³⁴ Ibid sid. 51 ff

³⁵ Ibid sid. 53

³⁶ Ibid sid. 50 ff

genom monetära transaktioner och kontroll av framtida ansvarsförbindelser etc. Det skapas ett system vars syfte är kontroll av information som befinner sig inom ramar satta av företag och stat men även att behålla det förtroende som finns. Denna systemkontroll sker i urbana miljöer med antropocentriska perspektiv långt ifrån orörda fjäll och giftfria sjöar.³⁷

3.2.3 Miljön

Inom miljödiskurserna utgör miljön de yttre gränserna för kulturell och ekonomisk aktivitet. Naturresurserna är begränsade och naturen själv har ett bruksvärde och egenvärde. Detta bruksvärde och egenvärde kan inte alltid omvandlas till monetära mått och därmed inte beräknas. Inom miljödiskursen finns oron för hur vårt moderna liv och riktningen på det kommer att påverka miljön, arter och mänskligheten, både inom denna generation och för kommande generationer. Inom miljödiskurser ses ränta som en av orsakerna till att banker och finansiella aktörer inte lever inom naturens ramar. På grund av det finansiella systemets krav på avkastning skapas krav och incitament på att avverka och använda naturresurser i högre takt än den naturliga tillväxten klarar av. Det är mer lönsamt att fälla hela skogen på en gång och sätta vinsten på börsen än att långsiktigt förvalta skogen och leva på den naturliga avkastningen som ges där.

Miljöfrågan handlar till stor del om att ta ansvar för kommande generationers rätt till naturen, ansvar för de tillgångar på jorden som är gemensamma t.ex. luft och hav. Det handlar om ansvar för att inte se allt utifrån en snäv antropocentrism där konsumtion är målet för individen. Lundgren hävdar att miljöfrågan är ett uttryck för en djup konflikt där samhällets samlade framgångar måste analyseras och vägas mot samhällets samlade motgångar.³⁸

3.3 Analysram

I analysramen kopplas uppsatsens frågeställningar till olika teoretiska perspektiv som sedan undersöks i uppsatsens analyskapitel. Utgångspunkten är att använda organisationssynsättet "Political Economic Organisation" som vävs samman med nyinstitutionell organisationsteori för att kunna sätta Marginalen i dess omvärldsliga kontext och belysa de viktigaste idéspredningsprocesserna i banksektorn.

Vår användning av nyinstitutionell teori bygger på att banksektorn är en konservativ bransch som är beroende av att söka legitimitet hos sina kunder och andra intressenter för att få tillgång till kapital att arbeta med vilket Lundgren (1999) har visat. För att bättre förstå idéspredningen av miljöfrågan inom banksektorn applicerar vi nyinstitutionell teori inklusive isomorfism (se nedan) fram till porten hos Marginalen. Marginalen kommer vi att behandla enligt Söderbaums (2000) organisationssynsätt i "Political Economic Organisation". När vi har passerat porten in till Marginalen kommer Löhms & Steinholtz (2003) mer praktiska tillämpningsteorier att ta över och visa vägen mot det konkreta miljöarbetet.

Vi kommer i uppsatsen att utgå ifrån nyinstitutionalismen inom organisationsteorin. Nyinstitutionalismen är intressant eftersom den bland annat hanterar likriktning och anpassning

³⁷ Lundgren (1999) sid. 13

³⁸ Ibid sid. 14 ff

inom olika organisationsfält där ett fält exempelvis kan vara runt en aktör inom banksektorn. Nyinstitutionalismen tar även upp hur visioner och krav kan tas emot av aktörer i olika idéspridningsprocesser.³⁹

Ur ett nyinstitutionellt perspektiv skapas ett synsätt och vision som exempelvis hållbar utveckling eller CSR i en lokal kontext, t ex under en FN-konferens. För att begreppet ska kunna börja röra sig till andra platser krävs att det görs om till ett objekt, en text eller en bild. När det väl har blivit ett objekt kan det börja förflytta sig, men objektsformen gör även att vissa lokalt bestämda drag försvinner. Idén är nu presenterad i en mer abstrakt form. Förhoppningsvis fångas idén upp av någon annan som tar till sig idén utifrån sin lokala kontext. Idéns abstrakta drag fylls med den lokala kontextens förutsättningar för att den ska vara möjlig att använda i praktiken.⁴⁰ I denna uppsats kan Marginalen ses som den aktör som tolkar och hanterar organisationsfältets idéer utifrån sin lokala kontext och för att sedan omsätta detta i ett handlande.

3.3.1 Organisationsfält och idéspridning

Ett organisationsfält består av organisationer vilka skapar institutionella ramar bestående av normer, regler och värderingar vilket i sin tur formar fältet. I början av ett organisationsfältets livscykel finns det många olika idéer och former på organisationerna i det. Desto mer etablerat och institutionaliserat ett fält blir desto mer homogena blir organisationerna. I korthet genomgår institutionaliseringen av ett fält fyra processer. (1) En ökad interaktion mellan organisationerna, (2) en tydligare struktur där de dominanta aktörerna går att urskilja, (3) en ökad mängd information som organisationerna måste ta hänsyn till och till sist (4) en gemensam förståelse inom fältet om att de är involverade i samma sak.⁴¹

När organisationsfältet väl är tillräckligt etablerat fungerar de inre normativa handlingarna som trösklar för annorlunda idéer och handlingssätt. Organisationerna handlar utifrån förändringar i organisationsfältet som skapas av organisationer i fältet som även de handlar utifrån förändringar i fältet. De normativa spelreglerna som skapas inom fältet ”tvingar” organisationerna att ta till sig samma idéer som övriga fältet oavsett om det ökar produktiviteten/effektiviteten i organisationen eller inte. Handlingarna och mönstren har då blivit institutionaliserade.⁴² I denna process är det näst intill omöjligt att se vilken aktör som har startat frågan.⁴³

När det gäller aktörer inom banksektorn är det antagbart att det förekommer kontakt mellan de olika aktörerna i flera olika forum. Dessa grupper är på något sätt kulturellt definierade och förhåller sig till den givna förväntade normen vilket skapar en likriktning inom fältet.⁴⁴ Samtidigt

³⁹ Johansson (2002) sid. 9 f

⁴⁰ Olsson (2005) sid. 34 ff

⁴¹ DiMaggio & Powell (1991)

⁴² Ibid

⁴³ Windell (2006)

⁴⁴ Johansson (2002)

ska idén som skapar likriktningen på marknaden i varje enskild organisation operationaliseras och implementeras av enskilda individer och i vår studie är det en aktör som Marginalen som har detta på sin agenda.

Idéer och visioner som hållbar utveckling och andra krav kan enligt Olsson (2005) bli mottagna på tre olika sätt i organisationen. (1) Det första är ett aningen pessimistiskt alternativ där hållbar utveckling tas emot på ett sätt som enbart skapar restriktioner i handlandet. Arbetet som skapas utifrån idén skapar bara hinder i arbetet och ses inte som en positiv utvecklingskraft. Detta kopplar Olsson ihop med ”business as usual”, aktören vill egentligen helst jobba som den alltid gjort, men vill utåt göra sken av att arbetet sker i samklang med visionen (se även nedan om Rikhardsson och Welfords (1997) resonemang). (2) Det andra alternativet är att aktörer tar emot idén på en form av terminologisk nivå. I detta fall handlar det mer om politisk korrekt hantering vilket kan vara av godo då begreppet via sin terminologi till slut kan få ordentligt fäste och via språkbruket påverkar tolkning och förståelse av verkligheten. (3) Det tredje sättet är att exempelvis hållbar utveckling implementeras i den lokala miljön genom en mer aktiv översättningsprocess.⁴⁵

Löhman & Steinholtz (2003) talar om två olika vägar att välja då en aktör väl bestämt sig för att börja arbeta med hållbar utveckling. Det första ”handlingssteget” kan kopplas till Olssons andra alternativ som handlar mycket om ”business as usual” med vissa nya ”gröna” produkter och en mer taktiskt hantering av miljöfrågor. Det skall dock inte förringas att viljan finns för att ta tag i frågan men det är ofta beroende av eldsjäalars engagemang. Detta påverkar oftast inte hela företaget, utan bara delar av organisationen och utgår ifrån företagets affärsidé och vision.

Den andra vägen att gå kallar Löhman & Steinholtz ”ansvarssteget” som innebär ett mer långsiktigt strategiskt resultat. Det blir då en fråga för ledning, styrelse och ägare vilket ger en påverkan på hela företaget. Detta kommer att påverka affärsidén och visionen.⁴⁶

Ovanstående resonemang ger en god grund att utgå ifrån när det ska analyseras vilket stadium ett företag befinner sig i gällande att ta ansvar för miljöfrågor.

En organisations struktur, som exempelvis Marginalens, skapas för att så effektivt som möjligt samordna och kontrollera de aktiviteter som organisationen ska utföra. Grundtanken i detta är att den struktur som väljs är den för ändamålet mest effektiva. Organisationer jobbar i en samhällelig kontext där det skapas olika normer för vad som anses vara bästa lösningen på ett problem. I denna uppsats är det problem som berörs miljöproblematiken. Idéer och normer om detta kan komma ifrån politiker, anställda, allmänna opinionen, lagstiftare, professionella yrkesgrupper m.fl. Lösningen som dessa olika aktörer inom organisationsfältet förespråkar blir därmed en legitim lösning, oavsett andra externa utredningar om hur effektivt arbetet i praktiken utförs. Dessa institutionella regler kan ses som ”rationaliserade myter”.⁴⁷ För företag som Marginalen som

⁴⁵ Olsson (2005) sid. 38 ff

⁴⁶ Löhman & Steinholtz (2003) sid. 110 f

⁴⁷ Meyer och Rowan i Johansson (2002) sid. 30

verkar inom en traditionell banksektor blir det därför av stor vikt att de uppnår likriktning (isomorfism) utifrån institutionella regler för att nå legitimitet.⁴⁸

Ett sätt att införa dessa olika idéer och krav kan vara att applicera externt accepterade värderingskriterier i företaget som kan vara olika typer av miljöstandarder, exempelvis en hållbarhetsredovisning enligt Global Reporting Initiative (GRI). Syftet med att applicera dessa externt accepterade värderingskriterier är att aktören ska belönas för sin följsamhet i organisationsfältet och kallas för ”institutionell isomorfism”.⁴⁹

3.3.2 Political Economic Organisation

Ur kritiken mot den neoklassiska ekonomins syn på företag som mer eller mindre rena vinstmaximerare har Söderbaum (2000) utvecklat en alternativ modell som bygger på att synliggöra att inte enbart monetära drivkrafter bör/kan ligga bakom ett företags alla förehavanden. Modellen kallas ”Political Economic Organization” (PEO). PEO förkastar inte den klassiska monetärt reduktionistiska bilden av företag utan modellen kan snarare ses som ett komplement till den rena vinstmaximerarsynen på företag.⁵⁰ Vi som författare ser en tydlig koppling mellan CSR och PEO där vi tror att företag via ett PEO-synsätt där även icke-monetära värderingar beaktas kan vara en naturlig väg mot ett framgångsrikt CSR-arbete. Vi anser att företag som vill ta ansvar utöver lagkrav kan belysas ur ett PEO-perspektiv som komplement till den klassiska bilden av aktörer inom banksektorn som rena monetära transaktionsförmedlare, detta för att ge en mer nyanserad bild av drivkrafter och påverkansfaktorer bakom företags agerande.

Inom PEO-synsättet är det av vikt att de anställda i ett företag ses som individer och aktörer vars agerande bör uppmärksammas och synliggöras och individen ska inte ”uppslukas” av organisationen. Hur stora företag det än handlar om är de uppbyggda av individer. Ta bort alla människor i vilket företag som helst och det som återstår är lite kontorsmaterial eller några maskiner.⁵¹

PEO är alltså ett synsätt som beaktar och belyser aktörers, exempelvis inom banksektorn, ickemonetära drivkrafter. PEO bygger på tanken att det finns en mängd variabler som spelar in vid ett beslut exempelvis rekommendationer, känsla, intressen etc. PEO handlar om att människor inte alltid fattar rationella beslut utifrån ett nyttomaximerat tänkande.⁵² Detta kan kopplas till CSR och ger mer allomfattande insikter till vilka faktorer som påverkar ett företags beslutsfattande, där inte bara monetära faktorer spelar in. Nedan visas vilka påverkansfaktorer som kan ligga bakom ett företags beslutsfattande förutom rent monetära drivkrafter.

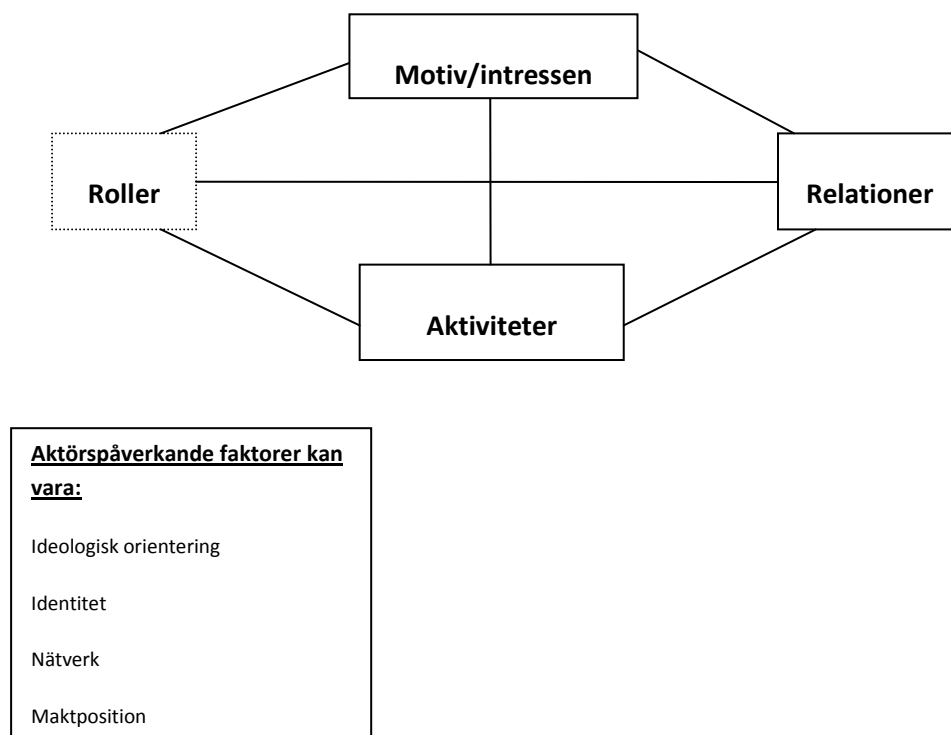
⁴⁸ Johansson (2002) sid 31 ff

⁴⁹ Ibid sid. 30 ff

⁵⁰ Söderbaum (2000) sid. 48

⁵¹ Löhman & Steinholtz (2003)

⁵² Söderbaum (2005)

Figur 2. Political Economic Organisation (PEO) och några av de faktorer som påverkar vid beslut. Egen bearbetning.⁵³

3.3.3 Problematiseringar om standardisering

Eftersom standardisering via systematiserade system som GRI, PRI, ISO 14001 etc. verkar vara en nyckel till att skaffa legitimitet för banksektorn i miljöfrågor har vi valt att lyfta fram Rikhardssons och Welfords (1997) problematiseringar om standardiseringar för att belysa detta ur ett mer kritiskt perspektiv.

Delar av det miljöarbete som utförs och legitimeras med standardlösningar av företag och organisationer idag är av det förenklade och teknifierade slaget, enligt Rikhardsson och Welford. Det innebär att miljöproblem ofta i dessa standardiserade miljöledningssystem kan ses som en teknisk komplikation som skall botas med teknik och exakt vetenskap. Eftersom arbetet med miljöproblem i företags- och organisationskulturen ofta tycks vila på en kvantifierbar grund, är miljöproblem som går utanför det standardiserade systemets tanke inga miljöproblem som organisationen måste ta hänsyn till. I denna uppsats är de standardiserade lösningarna som berörs olika system som GRI, PRI, ISO 14001 etc. som är mer eller mindre etablerade i banksektorn.⁵⁴

⁵³ Söderbaum (2005) sid. 34

⁵⁴ Rikhardsson & Welford (1997)

De standardiserade verktyg som förekommer idag är främst framtagna av näringslivet för att användas av näringslivet. Det hela bottnar ofta i ”business as usual” och på grund av enkelspårigt sökande efter lösningar som uppfyller detta krav kan företags miljöarbete ofta bli mer en fråga om att putsa lite på företagsloggan. Detta sökande kan av praktiska skäl inte bli speciellt djuplodande utan det handlar mer om att kanske försöka kopiera/imitera andra företags och organisationers lösningar. Dessa lösningar behöver ur miljösynpunkt inte vara de bästa, men de används med framgång av andra aktörer i närheten. Detta kan även kopplas till banksektorn, då dessa standarder kanske påverkar hur olika aktörer löser olika problem i sina respektive verksamheter.⁵⁵

Denna syn på miljöproblem öppnar dörren för olika typer av standarder som organisationer kan använda. Anledningen till att standarder blir en favoritlösning enligt Welford och Rikhardsson är att ”*standardization of practices stems from the wish to minimize human effort and simplify decision making*”.⁵⁶ Problemet med dessa standarder är som citatet visar att de genom sin uppbyggnad ofta kanaliserar och förenklar alla åtgärder åt ett och samma håll. Den bättre lösningen kanske innehåller fler dimensioner och kan därigenom kräva mer flexibilitet för mer effektiva miljöförbättringsåtgärder, vilket standardiseringar normalt sett inte tillåter enligt Welford och Rikhardsson.⁵⁷

Welford och Rikhardsson menar att kärnan i miljöförbättring aldrig ligger enbart i en policy eller miljöledningssystem, den ligger i organisationens hängivenhet. Hängivenhet kan aldrig ersättas av en miljöpolicy eller ett miljöledningssystem i fråga om miljöförbättring. Hängivenhet innebär i stället att gå från idé till handling och försöka se sin organisations roll i helheten. Enligt Rikhardsson och Welford använder många organisationer miljöledningssystem som en rökdirå och alibi för att utåt kunna visa upp att firman eller organisationen har ett miljöledningssystem och samtidigt göra sig immuna för kritik i miljöfrågor. Den största risken med standarder är att de kan leda till en ”mental låsning” där kreativiteten att lösa miljöproblem kan bli lidande. Rikhardsson och Welford menar att miljökrisen i vår värld är en följd av den ”kris” som råder i våra sinnen och att krisen i våra sinnen inte löses enbart med hjälp av ting som standarder eller liknande.⁵⁸ Vi vill inte förkasta standardiseringstanken med ovanstående fräna kritik, däremot anser vi som författare att ett visst kritiskt förhållningssätt mot standarder kan vara sunt att ha i medvetandet för exempelvis en aktör som Marginalen.

3.3.4 Sammanfattning av analysramen

Tanken med de huvudinriktningar vi valt i analysramen är att de ska komplettera varandra och bidra till att analysen ska bli så givande och tydlig som möjligt. Aktörssynsättet ”Political Economic Organisation” (PEO) ligger till grund för att lättare kunna belysa vilka drivkrafter och

⁵⁵ Rikhardsson & Welford (1997) sid. 51

⁵⁶ Ibid

⁵⁷ Ibid

⁵⁸ Ibid sid. 55

påverkansfaktorer som kan styra det enskilda företags hantering och definiering av hållbar utveckling, CSR och miljöfrågor. När vi sedan sätter det enskilda företaget i sin kontext, sitt organisationsfält gör vi det med stöd av nyinstitutionell organisationsteori med fokus på företaget som mottagare i idéspridningsprocessen där hållbar utveckling, CSR och miljö är nyckelbegreppen. Aktörssynsättet PEO kan då kopplas till Löhman & Steinholtz (2003) mer praktiska inriktning genom omsättande av PEO:s värdegrund till ett praktiskt handlande.

Idéspridningsprocessen med begreppen hållbar utveckling, CSR och miljö är en tämligen avancerad och komplex process som kan vara svårt att snabbt och enkelt få grepp om. Ett sätt att förenkla denna idéspridningsprocess kan vara via införande av olika standardlösningar som GRI, PRI, ISO 14001 etc. Att förenkla idéspridningsprocesser via standardlösningar har vissa kritiker. Vi kommer i analysen att lyfta fram Rikhardssons och Welfords (1997) problematiseringar av standardlösningar.

4 Ansvar och hantering av CSR och miljö

Presentationen av material har delats in i två delar där första delen är en form av branschstudie där tunga nyckelaktörers agerande och tankegångar blir belysta. Andra delen behandlar i kapitel 5 hur en enskild aktör som Marginalen kan omsätta den kunskap som kommit fram i omvärldsanalysen utifrån sitt utgångsläge.

4.1 Banksektorns ansvar och möjligheter

Första delen i empirin rör banksektorns ansvar och möjligheter och bygger på de intervjuade nyckelaktörernas hanterande och tankar kring frågan.

Det verkar finnas en viss osäkerhet hos vissa av aktörerna att gå ut och tala om miljöfrågor. Miljöfrågors karaktär är ofta flerdimensionella vilket kan vara svårt att hantera i affärsmässiga beslut. Detta gör att bankerna problematiserar hela hanteringen av miljöfrågan. Diskussionerna tenderar att hamna i ”tänk om” facket i stället för att fokuseras på möjliga lösningar.

4.1.1 Banksektorns samhällsansvar

Vilket samhällsansvar anser aktörer att banksektorn har? Nedan har vi de olika informanternas tankegångar och svar i frågan.

Hur långt bankens ansvar sträcker sig är en svår moralisk och praktisk fråga. Alla aktörer vi har pratat med är överens om att den indirekta miljöpåverkan via exempelvis kreditgivning är viktigare än den direkta miljöpåverkan från bankkontoren. Alla är mer eller mindre överens om att de som stora aktörer med möjligheter att påverka även har ett ansvar att göra detta. De säger sig alla vilja minska den negativa påverkan som kapital från den egna banken orsakar. Men ingen förutom Banco anser att det är möjligt att kontrollera längre än till första ledet eftersom det ligger i pengars natur att vara anonyma. Om bank A lånar ut 25 kr till företag B som då ökar sin kassa till 50 kr och i sin tur bygger ett kolkraftverk för 20 kr, vilka pengar har då använts? Synen på pengar skiljer sig här från att en krona är en krona är en krona till synsättet att en krona har en historia.⁵⁹

Denna tanke har dock inte spridit sig i någon större omfattning bland bankerna i Sverige idag. Exempelvis pratas det nästan aldrig om miljömässiga risker vid långsiktigt sparande. Bankerna bedömer i stor utsträckning att konsumenten bara vill ha det absolut billigaste lånet och per automatik tror att konsumenten inte bryr sig om miljön i någon större utsträckning eftersom den allmänna uppfattningen är att miljöansvarstagade kostar mer. Utbudet av miljömässigt ansvarstagande produkter saknas också vilket leder till att kunderna inte lätt kan välja ”grönare” produkter. I detta har konsumenten ett ansvar att kräva ansvarsfulla produkter samtidigt som bankerna har ett ansvar att tillhandahålla gröna produkter på ett för kunden enkelt sätt.⁶⁰

⁵⁹ Lundgren (1999)

⁶⁰ Intervju Banco

Det har visat sig att företag med låg risk inom miljöområdet är de som hade störst ”return of investment” tack vare sitt miljöarbete. Med låg risk innebär att verksamheten inte har någon hög risk för miljöpåverkan i sitt direkta arbete. De som har en låg risk med störst möjlighet till ekonomisk avkastning är även de som har störst påverkansmöjlighet ur ett miljöperspektiv. För att detta ska stämma krävs det självklart en god och sund ekonomi som fundament i företaget. För företag med låg risk kommer den högre avkastningen på lång sikt medan påverkansfaktorn, den faktiskt positiva påverkan för miljön, kommer nästan omgående.⁶¹

Banker erbjuder många gånger relativt komplicerade produkter, även för den insatte. Ur ett ansvarsperspektiv innebär detta att banken får ett ännu större ansvar att på ett enkelt sätt förklara exempelvis miljömässiga för- och nackdelar med olika projekt. För en privatperson kanske det räcker med en förenklad variant av produktpresentation där gröna tjänster kommuniceras mot kunder. Kunder som är så stora att de rör sig i och förstår ”back office” har ett större ansvar att ställa krav på komplicerade produkter. Ansvaret på konsumenten ökar desto större den är och ansvaret på banken ökar desto mer komplicerad produkten är.⁶²

Tyvärr tar kunderna i Sverige idag ett mer eller mindre obefintligt medansvar i dessa frågor. Däremot är medvetenheten väldigt hög, det finns alltså en diskrepans mellan det rent intellektuella och handling som bygger på ett ”NIMBY”(”not in my backyard”)-tänk.⁶³

Ur ett kostnadsperspektiv finns en debatt som går ut på att dagens traditionella produkter inte visar dess rätta kostnad. Priset borde även den avspegla kostnad för miljöförstöring den orsakar, till exempel utsläpp som ger luftföroreningar. Priset på en ekologisk produkt som monetärt är dyrare indikerar vad den faktiskt kostar medan den traditionella och smutsigare med samma resonemang teoretiskt sett blir dyrare om hänsyn tas till miljöeffekter. Denna ”marknadsekonomiska vurpa”⁶⁴ att inte internalisera externa kostnader tas inte på större allvar i banksektorn utan anses ligga på staten.⁶⁵ Alla aktörer anser att staten har ett medansvar i dessa frågor men ingen av aktörerna i dag tycker att staten med hjälp av lagstiftning ska gå in och på något sätt reglera denna marknad. Däremot kommer olika ekonomiska styrmedel upp i resonemangen för att öka investeringsviljan i ”gröna” projekt. Den allmänna åsikten bland de intervjuade är att det är mycket viktigt att banken själv väljer vilken nivå de vill lägga sig på och det inte är påtvingat av staten.⁶⁶

⁶¹ Sustainable Day, Lars G. Hassel professor Umeå Universitet

⁶² Intervju Banco

⁶³ Intervju Banco

⁶⁴ D.v.s. sätta ett pris på miljöskador och lägga kostnaderna på produkten.

⁶⁵ Intervju Banco

⁶⁶ Intervju Svenska Bankföreningen

4.1.2 Påverkansfaktorer och idéströmmar

Här beskrivs vilka idéströmningar som påverkat organisationsfältet och därmed påverkat hanteringen av miljöfrågor i banksektorn.

Ur ett internationellt perspektiv har de svenska bankerna hamnat efter i CSR-frågan anser alla som vi har pratat med. Det finns ett antal internationella banker som är föregångare i denna fråga t.ex. ABN Ambro, Goldman Sachs, HBCS Hongkong och Rabobank.⁶⁷ Nu går det i och för sig inte att jämföra svenska banker med globala aktörer rakt av utan de måste jämföras med europeiska banker i ungefär samma storlek och även här står sig de svenska bankerna medelmåttigt. Trenden är att på det europeiska planet tar bankerna ett större och större ansvar och på ett globalt plan tar bankerna störst ansvar.⁶⁸ Ett exempel på hur banksektorn internationellt har försökt att praktiskt ta sitt ansvar var när miljöchefen på Morgan Stanley, en av USA:s största banker, lade fram ett förslag till styrelsen att inte tillåta nya lån till kolkraftverk. Styrelsens reaktion var att de inte kunde driva igenom en sådan sak som enda bank eftersom de är ett vinstdrivande företag, men om miljöchefen lyckades övertyga andra banker också kunde de gå med på det. Miljöchefen lyckades övertyga de andra tre största bankerna som investerar i USA att anta samma policy med resultat att hälften av de planerade nybyggnationerna av kolkraftverk nu ligger på is.⁶⁹

Bankers kreditvärdighet bedöms bland annat av olika typer av ratinginstitut som med hjälp av olika indikatorer bedömer verksamheten. En del av de större ratinginstituten som bedömer de svenska bankerna har börjat ställa frågor om bankernas hantering av miljöpåverkan. 2004 skickade Svenska Bankföreningen ut en mall för vad bankerna skulle kunna behöva svara till ratinginstituten som visade miniminivån för vad bankerna måste klara av att redovisa.⁷⁰ Det ska dock inte glömmas bort att ratinginstituten och screeningsföretagen bara är informationsinsamlare som väljer vilken information de ska samla in på sina olika kunders uppdrag. Oavsett det visar detta att det finns kunder som vill ha information om bankernas CSR-arbete för att göra en investeringsbedömning. Vad som ingår i ett bra CSR-arbete är upp till varje bank och detta har lett till att det nu även finns ratinginstitut som bedömer andra ratinginstituts kriterier.⁷¹ Internt hos bankerna handlar CSR-arbetet mycket om varumärke och attraktivitet för nuvarande och framtida anställda. Engagemanget i miljöfrågor ses framför allt hos de yngre medarbetarna.⁷²

⁶⁷ Intervju SEB

⁶⁸ Intervju Banco

⁶⁹ Sustainable Day 2008, anförande av Bo Ekman

⁷⁰ Intervju Svenska Bankföreningen

⁷¹ Intervju Banco

⁷² Intervju Handelsbanken och SEB

4.1.3 CSR-begreppet i banksektorn

Nedan beskrivs hur begreppet CSR har hanterats och växt fram inom banksektorn.

De olika aktörerna har valt att använda olika inriktningar på begreppet CSR. Gemensamt för alla är att i begreppet CSR ingår både sociala och ekologiska faktorer. Några ser det även som ett visst problem att begreppet och därmed arbetssätten saknar tydliga ramar och definitioner. Bankföreningen talar till exempel om att det idag inte finns någon internationellt allmänt vedertagen definition av begreppet CSR i banksektorn vilket i sin tur leder till att det blir svårare att definiera vilka frågor som ska inkluderas. Det pågår för tillfället en diskussion om definitionen av begreppet CSR för banksektorn inom Internationella Standardisering Organisationen (ISO).

Det finns även en vilja hos vissa aktörer att utveckla begreppet åt lite olika håll. Bankföreningens CSR-ansvarige pratar här om att det inte bara är banker och företag som ska arbeta med frågor som rör samhällsansvar och därför börjar termen SR ("Social Responsibility") att slå igenom. Klas Eklund på SEB anser dock att termen CSR inte är representativ eftersom termen bygger på "Corporate **S**ocial Responsibility" med betoning på sociala frågor, där miljö kanske glöms bort. Däremot säger CR ("Corporate Responsibility") mer om företagets ansvar och ses som ett bredare begrepp då bland annat miljö ingår enligt Eklund. Eftersom begreppet är inriktat på företag är det även viktigt att bygga in CR i affärer och förankra arbetssättet i organisationen så att det inte blir en etikett bredvid. Diskussion riskerar då att hamna i resonemang liknande de som Milton Friedmans⁷³ förde om affärer, "business is business is business" eller synen på den lömske bankdirektören som lånar ut paraplyer när solen skiner men tar tillbaka dem när det regnar. Till skillnad mot dessa synsätt handlar dagens arbete om CR och att väva ihop ansvar och affärer.⁷⁴ Trenden är att CSR har gått från att ha varit en miljöfråga till att det nu börjar handla om att bli en "Good Citizen" på alla områden samtidigt som det måste ses som ett affärskoncept där miljöfrågor är en naturlig del.⁷⁵

CSR som fråga är någonting som aktörerna arbetar med som ligger utanför lagkrav. Vissa hävdar att på grund av detta bör inte bolagsstyrning (Organizational Governance) ingå i definitionen av CSR eftersom det ändå finns lagkrav till vis del för sådant⁷⁶. En aktör problematiserade omkring om vad som ska falla under miljö- och CSR frågan samt vad som ska ingå. Går det exempelvis att låna ut pengar till ett kärnkraftverk som på kort sikt minskar utsläpp av koldioxid men på lång sikt genererar farligt kärnavfall.⁷⁷

⁷³ Milton Friedman var en amerikansk nationalekonom och stark förespråkare av avregleringar och marknadsekonomi.

⁷⁴ Intervju SEB

⁷⁵ Intervju Svenska Bankföreningen

⁷⁶ Ibid

⁷⁷ Intervju Handelsbanken

4.2 Miljöfrågan som risk eller möjlighet

Hur uppfattas miljöfrågan i banksektorn – som en risk eller en möjlighet?

Den praktiska hanteringen av miljöfrågan går att se ur olika perspektiv. Det första steget är att se om miljöfrågan är en risk eller en möjlighet. Är miljön bara en begränsande faktor som gör riskerna större att låna ut till skidanläggningar i södra Dalarna eller till husbyggnationer med strandnära villor vid Mälaren? Eller är miljöfrågan en möjlighet som ger nya produkter likt miljöbilslån, etiska fonder etc.? Risk och möjligheter står dock inte i motsatsförhållande till varandra. Bara för att möjligheterna ses kan inte riskerna glömmas bort.

En del banker försöker att inte se miljön som enbart en begränsande faktor utan har försökt att vända på det och ser den som en affärsmöjlighet. Att ta ett större grepp om miljöfrågan kan även leda till att arbetet bidrar till en mer kontrollerad riskhantering.⁷⁸

Praktiskt kan riskhanteringen innebära, hos Swedbank, att vid utlåning genomförs en miljöanalys över risker och om frågetecken uppstår ska detta leda till en dialog. Swedbank var mycket tydlig med att det inte handlade om att säga nej till kunder utan i så fall tillsammans med kunden hitta en lösning på frågorna i konsensus.⁷⁹ Det har även framkommit kritik mot detta resonemang som går ut på att banker egentligen inte bryr sig om de miljömässiga faktorerna utan lösningen blir helt enkelt att kreditsäkra utlåningen på något annat sätt.⁸⁰

Alla aktörer pekade på vikten av den indirekta påverkan, där det handlar om två stora områden, kreditgivning och förmögenhetsförvaltning. SEB har exempelvis haft en stor efterfrågan på det gröna billånet. De har även produkten ”enkla lånet” som riktar sig till mindre företagare. De har genom detta lånat ut till många grupper som kanske traditionellt inte hade fått lån till sitt företagande, exempelvis invandrare. Inom förmögenhetsförvaltningen finns det en efterfrågan på gröna eller etiska fonder och alternativ.⁸¹

Det finns idag en del studier som pekar på att det finns ett samband mellan positiv avkastning och hantering av dessa frågor.⁸² En uppfattning är dock att sambandet mellan avkastning och miljö beror på företagsledaren. De som är goda företagsledare tar idag tag i dessa frågor och duktiga företagsledare genererar god avkastning. Därför är det svårt att singla ut vissa speciella orsaker vid sidan om att de är duktiga företagsledare.⁸³

⁷⁸ Intervju SEB, Swedbank

⁷⁹ Sustainable Day, Swedbank

⁸⁰ Intervju Banco

⁸¹ Intervju SEB

⁸² Sustainable Day, Hassel

⁸³ Intervju SEB

Företag kan alltså börja närma sig dessa frågor ur två perspektiv, riskperspektivet eller möjlighetsperspektivet. De som anlägger ett riskperspektiv har en reaktiv hantering av frågan jämfört med möjlighetsperspektivet som tar en proaktiv ansats. De riskdrivna företagen börjar oftast analysera de intressenter som mer eller mindre hotar företagets verksamhet. Det proaktiva företaget tar tag i frågan tidigare och har därmed mer tid och kan börja från värderingshållet för att implementera värderingarna i organisationskulturen. Värderingsgrunden bör byggas runt företagets egna definitioner om *hur* företaget ska bedriva sin verksamhet, *för vilka* ska företaget verka och *vad* företagets uppdrag är i ett större perspektiv.⁸⁴ I Sverige arbetar vissa banker reaktivt i dessa frågor genom att de hanterar dessa frågor endast för att inte få ”badwill”. De finns dock de som är duktiga och de försöker hantera dessa frågor proaktivt.⁸⁵

4.3 Miljöarbete via standarder

Hur påverkar olika standarder arbetet och idéerna inom organisationsfältet? Med standarder menar vi systematiserade system som exempelvis ISO 14001, Principles for Responsible Investments (PRI), Global Reporting Initiative (GRI) etc.

Det finns idag en rad olika internationella initiativ och standarder av olika karaktär och med olika typer av inriktning på hur banksektorn kan strukturera upp sitt miljöarbete. Några av dem presenteras kortfattat i bilaga 3. Alla aktörer vi intervjuat har talat om olika standarder som viktiga för miljöarbetet och trovärdigheten. Det råder ingen tvekan om att standardiserade system nästan per automatik ger, eller anses ge, en legitimitet vid kommunikering med externa intressenter, exempelvis uppsatsskrivande studenter. Det finns till och med tankar på att kritiken mot svenska banker mer eller mindre är överdriven och snarare beror på att bankerna inte har lyckats formalisera sitt arbete via exempelvis standarder.⁸⁶

Idag är Swedbank miljöcertifierade enligt ISO 14001 och är den enda börsnoterade banken i Sverige som är det. Swedbanks ISO-certifiering omfattar enbart den direkta miljöpåverkan från bankkontoren och inte den indirekta miljöpåverkan i nästa led mot kunder.⁸⁷

Enligt Löhman och Steinholtz (2003) måste vissa områden finnas med i företagets CSR-arbete för att trovärdighet ska kunna vinnas på marknaden. Oftast finns det krav på att företaget kan visa upp policys där företaget visar hur de ska leva upp till dem och här kommer standards in. Generellt gäller att de stora globala riktlinjerna är skapade för stora internationella företag. Detta gör att mindre svenska företag ofta kan uppleva att dessa globala standarder har en begränsad effekt.⁸⁸

⁸⁴ Löhman & Steinholtz (2003) sid. 120 ff

⁸⁵ Intervju SEB

⁸⁶ Ibid

⁸⁷ Sustainable Day, Swedbank

⁸⁸ Löhman & Steinholtz (2003) sid. 146 ff

Ett begrepp som har kommit upp under samtliga intervjuer som ett möjligt framtida verktyg är GRI (*Global Reporting Initiative*). Detta är ett standardiserat redovisningsverktyg för kommunikering av det CSR-arbete som utförs. Banco är mycket kritiska till detta system som kan leda till ”*business as usual*” och att det fokuseras på att rapportera, inte förbättra, processer. Standarden ISO 26000 som håller på att tas fram och är inriktad på socialt ansvarstagande (SR) har också dykt upp flera gånger som en framtida möjlighet att standardisera arbetet.⁸⁹

4.3.1 Direkt miljöpåverkan

Hur har banker hanterat sin direkta miljöpåverkan från kontoren?

Att den direkta miljöpåverkan från bankernas kontor är liten, i förhållanden till bankers indirekta miljöpåverkan, verkar de flesta vara överens om.⁹⁰ Ändå lyfter flera fram hur duktiga bankerna har blivit på sin direkta miljöpåverkan de senaste åren. På något sätt verkar vi i de flesta intervjuer ofta halka in på den direkta påverkan när någonting ska konkretiseras. Det finns en tydlighet i den direkta miljöpåverkan som den indirekta miljöpåverkan saknar, vilket framkom under intervjuerna.⁹¹

Jämfört med stora komplexa och ofta abstrakta etiska och miljövänliga investeringssystem som ska utvärderas verkar det kännas skönt för aktörerna att lyfta upp, i sammanhanget, aningen mindre komplexa frågor. Vi hoppade i samtalen mellan villkor för aktiv ägarstyrning till den aningen äldre och plattare diskussionen om vad som var bäst för naturen; porslinsmuggar som måste diskas eller plastmuggar. Denna förmåga att problematisera den direkta miljöpåverkan och därmed nästan gömma undan den indirekta miljöpåverkan visas av flera aktörer. Problematiseringarna kring den direkta påverkan leder till att arbetet med klimat och miljö/hållbarhetsansvar blir väldigt komplext, till stor del för att inga tydliga riktlinjer finns. Bancos Sasja Beslik uttryckte denna problematisering som att ”*miljöfrågor är inte rocket-science, det behöver inte vara så svårt*”.⁹²

Den mest betydande direkta påverkan verkar vara kontorsrelaterad påverkan i form av hög energianvändning, tjänsteresor, värdetransporter och pappersförbrukning. Här har Swedbank, Länsförsäkringar⁹³ och en del sparbanker profilerat sig som miljövänliga genom att certifiera sig enligt ISO 14001. I samtliga fall gäller detta bara kontorsverksamheten.

Gemensamt i banksektorn, som i många andra branscher, verkar det alltid vara lättast att genomföra de miljöförbättrade åtgärder som per automatik minimerar kostnader. Vi har här hört förslag som att ta bort flaskvattnet och energieffektivisera verksamheten vilket båda ger en tydlig,

⁸⁹ Intervju Svenska Bankföreningen

⁹⁰ Intervju SEB, Handelsbanken, Banco

⁹¹ Intervju Svenska Bankföreningen, Handelsbanken och Swedbank

⁹² Intervju Banco

⁹³ http://www.lansforsakringar.se/privat/om_oss/miljo/vart_miljoarbete/sidor/default.aspx

direkt och mätbar miljöförbättring samt en lika tydlig och mätbar kostnadsminskning. Att ta tag i den direkta påverkan har även en pedagogisk uppgift nämligen att sopa framför egen dörr och skapa trovärdighet, likväl inåt som utåt i organisationen.

Det verkar inte som om någon bank helt kan strunta i CSR- och miljöfrågor i den direkta verksamheten. Det verkar snarare som om bankerna blir bättre och bättre på att hitta bra nyckeltal på energiförbrukning och koldioxidutsläpp osv.⁹⁴

4.3.2 Indirekt miljöpåverkan

Den svåraste och viktigaste frågan är hur banksektorn hanterar sin indirekta miljöpåverkan via kreditgivning, investeringar och ”gröna” banktjänster. Nedan visas hur de intervjuade aktörerna behandlar frågan.

Den indirekta påverkan som bankerna bidrar till kan se lite olika ut, men gemensamt för alla aktörer är att de anser att det är här den riktigt stora påverkan sker. Dels kan de som stora kreditgivare möjliggöra ohållbara eller hållbara idéer. De kan även som investerare gå in med direktinvesteringar till miljöansvarstagande satsningar eller med hjälp av aktiv ägarstyrning påverka företag att ta ett större ansvar.⁹⁵

Förhållandet mellan miljöanpassade tjänster och traditionella tjänster är idag två procent. Av cirka 1 400 miljarder av aktiekapital i Sverige är det 28 miljarder som anses ta ansvar utifrån etiska och ekologiska kriterier.⁹⁶

De första etiska koderna, där banker via policys säger sig ta etiskt ansvar och redogör för hur detta ska ske kom på 1990-talet. I slutet på det årtiondet började bankerna även att titta på miljöfrågan men då som en risk i kreditgivning.⁹⁷ Dessa riskdiskussioner finns fortfarande kvar i stor utsträckning. Det finns även regelverk, Baselreglerna,⁹⁸ som till viss del cementerar att bankerna tittar på dessa frågor ur ett riskperspektiv.

Sasja Beslik på Banco Fonder hävdar att bankernas argument för att bevisa hur begränsade de är i att påverka genom affärer är att peka på att det saknas lagstöd för hur de kan göra detta. Det enda lagstöd som finns är hur bankerna ska göra beräkningar av vissa typer av miljöskulder. Dessa miljöskulder innebär att låntagaren bedriver miljöskadlig verksamhet som kan innebära framtida betalningsproblem. Det brukar nästan aldrig hända att bankerna inte lånar ut pengar på grund av detta utan de ser till att kapitalsäkra sig på något annat sätt.⁹⁹

⁹⁴ Intervju Svenska Bankföreningen

⁹⁵ Intervju SEB

⁹⁶ Intervju Banco

⁹⁷ Intervju Svenska Bankföreningen

⁹⁸ Baselreglerna anger hur bankerna ska hantera risker och säkerheter vid kreditgivning utifrån ett avancerat riskperspektiv. Källa: Finansinspektionen.

⁹⁹ Intervju Banco

Flera banker har nu skapat rena produkter som erbjudande av miljöfonder, miljökonton, riktade investeringsförslag etc. Alla dessa produkter är sådana att de hanterar den indirekta påverkan av kapitalet som bankerna lånar ut.

Vid kreditgivning finns det olika kriterier att titta på. Tyvärr sträcker sig inte bankernas transparens ända dit utan svaren blir aningen mer svepande, beroende av kreditsekretess.¹⁰⁰ Generellt verkar gälla att etiska och miljömässig hänsyn vid kreditgivning tas först vid 2-3 miljoner kronor.¹⁰¹ Det har också förts diskussioner om att svenska banker är så pass små ur ett internationellt perspektiv gällande kreditgivning att vad de gör spelar ingen roll. Att en enskild bank i Sverige säger nej till ett större internationellt projekt betyder inte att projektet kommer att stå utan likvida medel.

Det finns dock olika typer av checklistor för vad banker bör ta hänsyn till ute på marknaden. Bankföreningen tog för några år sedan fram en sådan som skickades ut till alla medlemmar. Det finns även en miljögrupp som träffas emellanåt som består av representanter från Bankföreningen och från föreningens medlemmar som tittar på kreditgivningen.¹⁰²

Begreppet SRI (*”Social Responsible Investments”*) dök upp ett par gånger under intervjuerna och är ett begrepp som talar om hur banksektorn kan arbeta ansvarsfullt vid kreditgivning och vid investeringar. Här är kriterierna mycket tydliga för att de ska fungera i praktiken eftersom de både är en instruktion till förvaltaren och en redovisning för kunden.¹⁰³ När det gäller investeringar och förmögenhetsförvaltning finns det flera olika strategier för hur det ska väljas. Det vanligaste är att titta på olika exkluderingskriterier dvs. utesluta företag som håller på med vapen, miljöförstöring, alkohol etc.

En annan strategi är att inrikta sig på en mer aktiv ägarstyrning. Banken investerar i företag som inte alltid uppfyller villkoren i exempelvis miljöfonder och börjar som ägare föra en dialog med styrelse och vd inriktat på förändringar för företaget. Ett tredje alternativ är att enbart investera i dem som är ”bäst i klassen”, exempelvis i miljöfrågor, i olika branscher. Exkluderingskriteriet verkar vara det i särklass vanligast arbetssättet och stöds även av vissa internationella standarder likt PRI (*”Principles for Responsible Investments”*). Aktiv ägarstyrning är något som Banco ägnar sig åt medan ”bäst i klassen”-filosofin verkar vara den dominerade strategin hos de stora internationella bankerna.

¹⁰⁰ Intervju Banco

¹⁰¹ Intervju Handelsbanken

¹⁰² Intervju Svenska Bankföreningen

¹⁰³ Löhman & Steinholtz (2003) sid. 70 f

5 Konkretisering av CSR och miljö

I förra kapitlet redovisades hur större aktörer i den svenska banksektorn hanterar miljöfrågan och hållbar utveckling. I det här kapitlet presenterar vi Marginalen och företagets utgångsläge att initiera ett ansvar i miljöfrågor. Vi ska även koppla Marginalens utgångsläge till vad litteraturen tar upp om att initiera ansvarstagande i miljöfrågor via CSR.

5.1 Marginalen idag

Marginalen bildades 1979 och arbetar med andra företags ekonomiadministration. Företaget har drygt 110 anställda på flera platser i Sverige och det finns även en filial i Holland. Kunder är allt från enskilda firmor till statliga verk. Marginalen hanterar kundreskontra med betalningsregistrering och bevakning, påminnelser och kravhantering med inkasso. Marginalens tjänster innefattar även leverantörsreskontra, redovisning, att ta fram bokslut, deklARATIONER och årsredovisningar. Företaget erbjuder även sina kunder juridisk hjälp. På finansieringssidan är fakturaköp, fakturabelåning och leasing tre tjänster som Marginalen tillhandahåller. Företagets inkassotjänster och inlåning är kvalitetscertifierade enligt standarden ISO 9001 men företaget är inte miljöcertifierat.¹⁰⁴

Marginalen har idag ett flertal olika typer av kundgrupper. På konsultsidan är det mycket reklambyråer och mindre företag och på inkassosidan finns mycket bostadsföretag vilket gör att de ofta hamnar i avhysningsfrågor. På den finansiella sidan är det växande företag som har behov av likviditet och det får de genom fakturabelåning, fakturaköp eller leasing. De har nu också produkten ”Lånett”, där de lånar ut till bostadsköp till kunder som kan ha svårt att ta vanliga banklån.¹⁰⁵

Marginalen är idag medlemmar i några olika branschorganisationer, Svensk inkasso och ECA (*European Collector Association*) som är en samarbetsorganisation mellan en inkassobyrå i varje europeiskt land. De har inga kunder som är tillräckligt stora för att kunna diktera villkor, ingen kund går över 5 % av omsättningen medan några ligger mellan 3-5 %. Tillsynsmyndigheter för Marginalen är Finansinspektionen och Datainspektionen.¹⁰⁶

Marginalen är redo att börja ta itu med miljöfrågan som från och till har dykt upp i företaget de senaste åren. När miljöfrågan har dykt upp har det antingen varit förslag från personalen eller i form av redovisning av miljöarbete i samband med offentlig upphandling på inkassosidan. För ett tag sedan genomgick Marginalen ett personalutvecklande projekt där miljöfrågan återigen dök upp. VD:n och tillika ägaren har även ambitionen att företaget nu ska börja arbeta med miljöfrågan.¹⁰⁷

¹⁰⁴ www.marginalen.se 2008-04-11

¹⁰⁵ Intervju Marginalen

¹⁰⁶ Ibid

¹⁰⁷ Ibid

Vid offentlig upphandling brukar det finnas krav på en miljöpolicy och av den anledningen har det funnits en liten och enkel miljöpolicy som skickats med. Marginalen har inte fått några frågor om miljöprestanda från de screeningsföretag som de blir bedömda av. I offentlig upphandling ger miljöfrågan så pass få extrapoäng så att enbart börja arbeta med frågan för den skull är inte aktuellt.

Detta gör att drivet att ta tag i frågan kommer inifrån personalen mer än ett yttre tryck. Det finns även på detta tidiga stadium tankar på att integrera miljöarbetet med kvalitetsarbetet som idag sker genom ett certifierat ISO 9001-system.¹⁰⁸

5.1.1 Direkt miljöpåverkan

”Ett absolut minimum för att en bank eller ett finansiellt institut ska ha någon trovärdighet i miljöfrågan är att bankens direkta miljöpåverkan är kartlagd.” Marcel Jeucken¹⁰⁹

Som citatet ovan visar är det framförallt viktigt för bankers trovärdighet att kunna visa upp hur de jobbar med sin direkta miljöpåverkan för att även säkerställa trovärdighet i sitt arbete med den indirekta miljöpåverkan via kreditgivning och investeringar. Bankkontors direkta miljöpåverkan anses ofta vara obetydlig men trots det kan minskad miljöbelastning uppnås genom olika åtgärder.¹¹⁰

Bankkontors största miljöbelastning är normalt sett energiförbrukning. Undersökningar har visat att cirka 90 % av bankers slutliga utsläpp till miljön kommer från energiförbrukning orsakad av uppvärmning, belysning, datorer, luftkonditionering etc. Uppskattningsvis kan bankkontor minska sin energikonsumtion med 10-40 % i normalfallet. Sådana energibesparingar uppnås via en kombination av organisatoriska, tekniska och beteendemässiga förändringar. En viktig del och ett enkelt första steg är att få koll på kontorets faktiska energiförbrukning och därmed kunna genomföra relevanta åtgärder.¹¹¹ Marginalen planerar att utreda sin direkta miljöpåverkan via en miljöutredning som utgångspunkt i sitt ansvarstagande i miljöfrågan.

5.1.2 Indirekt miljöpåverkan

Marginalens indirekta påverkan är olika beroende på vilket område som studeras. Dels leasar de olika typer av produkter samt handlar kreditgivning. Vid kreditgivning handlar det oftast om fakturabelåning eller fakturaköp och oftast inte lån för rörelsekapital. Vid annan kreditgivning består oftast säkerheten av maskiner och inventarier.¹¹²

¹⁰⁸ Intervju Marginalen

¹⁰⁹ Jeucken (2001) sid. 65

¹¹⁰ Ibid sid. 148

¹¹¹ Ibid sid. 151

¹¹² Intervju Marginalen

Marginalen leasar idag ut olika typer av specialobjekt och inte massobjekt likt kopiatorer och bilar. Det handlar snarare om att leasa en skogsavverkningsmaskin för ett par miljoner eller en container och solarier.¹¹³

När det gäller kreditgivning sköter enskilda handläggare ärenden under 300 000- 500 000 kronor själva. Över dessa summor ska ärendena gå genom en kreditkommitté där även VD sitter med. I kommittén görs bland annat en avstämning mot det etiska förhållningssättet reglerat i etikpolicyn. Detta gäller vid all kreditgivning, både leasing och faktura, och kredit.¹¹⁴

Det sker idag ingen beaktning av miljöansvar vid kreditgivning. Det finns inte heller några tankar kring risker med miljö vid kreditgivning. Eftersom krediten oftast redan på något sätt är säkrad blir miljörisken därmed obefintlig vid kreditgivning.¹¹⁵

Vilande kapital eller rena placeringsinvesteringar sätts på konto eller räntebärande papper. De har även en placeringspolicy som reglerar hur de får göra men ”*det är spararnas pengar vi har och de riskar man inte med*”¹¹⁶. Framför allt går det kapital som finns ut i löpande verksamheten.¹¹⁷

5.1.3 Policys

Förutsättningen för att företaget ska kunna införliva ett miljötänkande i hela organisationen är enligt Löhman & Steinholtz (2003) att de anställda förstår vad det innebär. Konkret innebär det att företaget måste revidera den policyflora som styr verksamheten. Denna revision kan innebära att företaget tar bort eller omformulerar vissa policys samt att nya tillkommer. Om inte företaget gör en sådan revision missas hela poängen med arbetet. Många företag implementerar gedigna program för att informera om och tydliggöra värderingar men missar själva regelverket som styrs via policys. Det kan för en utomstående då verka som företaget inte tar hållbarhetsarbetet på allvar och företagens trovärdighet riskerar att ifrågasättas.¹¹⁸

Marginalen har en etikpolicy som brukar revideras och är uppe för beslut årligen i styrelsen. På inkassosidan finns det vissa typer av fodringar som de inte vill driva in. Marginalen tackar exempelvis nej till ärenden som verkar oetiska utifrån etikpolicyn, t.ex. tveksamma avtalsstrukturer gentemot kunder som vid tveksam telefonförsäljning där kunden inte sagt nej tillräckligt tydligt. När det gäller inkassosidan följer Marginalen Svensk Inkassos etiska regler om

¹¹³ Intervju Marginalen

¹¹⁴ Ibid

¹¹⁵ Ibid

¹¹⁶ Ibid

¹¹⁷ Ibid

¹¹⁸ Löhman & Steinholtz (2003) sid. 143 f

inkassoverksamhet. Marginalen behöver inte rapportera den etiska koden men kan behöva visa den om Finansinspektionen kräver det.¹¹⁹

Den kunddialog som drivs inom etik och miljö handlar idag mest om att Marginalen inte tackar ja till uppdrag som inte överensstämmer med företagets värderingar. Marginalen har även en icke-nedskrivna policy som går ut på att om man riskerar detta att hamna på löpet på Expressen eller Aftonbladet tackar de nej till affären. Den dialog som sker med kunder på inkassosidan brukar oftast handla om hur hårt en fodring ska drivas in.

5.1.4 Certifiering

Marginalen är idag delvis kvalitetscertifierad sedan ett tag tillbaka enligt ISO 9001 och det var inkassodelen som blev certifierade först. Idag är även sparkontona certifierade samt ledningsdelen av systemet och till hösten/vintern kommer de att certifiera alla andra delar och produkter. Kvalitetscertifieringen görs för att skapa trovärdighet framför allt på inkassosidan där många kunder är kommuner. Det finns betydligt fler poäng att hämta på kvalitetsledning i offentlig upphandling än vad det finns att få genom att införa ett miljöledningssystem. I införandet av ISO 9001 har det bästa med systemet varit själva processen med att bli certifierad eftersom de har blivit tvungna att titta på rutiner och processer inom företaget och revidera dessa.¹²⁰

5.2 Konkreta angreppssätt att börja arbeta med CSR och miljö

Ett av syftena med denna uppsats är att se hur kreditmarknadsbolaget Marginalen kan initiera sitt miljöarbete. För att få några praktiska infallsvinklar har vi här valt att lyfta fram Löhman & Steinholtz (2003) tankar om hur en aktör kan börja arbeta. Enligt dem är första steget att samla den information som företaget redan har. Områden som det förmodligen redan finns en del information om kan vara etikområdet som är viktigt med uppförandekoder, villkor för personalen, konsumenterna, klagomålsansvarig etc.¹²¹ Oavsett på vilket sätt ett företag börjar med dessa frågor bör alla fråga sig vad följande citat illustrerar:

”Den fråga som är helt avgörande för ett företag som vill arbeta aktivt med CSR... är nämligen frågan varför företaget ska göra det.”¹²²

Det är alltså enligt Löhman & Steinholtz viktigt att företaget är på det klara med vilken värderingsgrund företaget ska stå i sitt frivilliga ansvarstagande som CSR- och miljöarbete handlar om. Processen med att börja jobba med CSR- och miljöfrågor startar och slutar med begreppen *”insikt och konsekvens”*. *Insikten* om att företaget bör börja med sitt CSR-arbete gör att företaget

¹¹⁹ Intervju Marginalen

¹²⁰ Ibid

¹²¹ Löhman & Steinholtz (2003)

¹²² Ibid sid. 20

måste *definiera sin omvärld* vilket i sin tur kommer att leda till *konsekvenser* för företagets fortsatta agerande.

Som ett första konkret steg menar Löhman att det viktigaste är att företaget klart och tydligt kopplar CSR-arbetet till vad företaget *gör* i kärnverksamheten och *hur* företaget levererar sina tjänster och hur företaget interagerar med myndigheter och institutioner. Detta bör alltså föregå att man sätter igång med olika policys gällande exempelvis personal eller miljö.¹²³

Vi har även mött tankar om att CSR-arbetet inte får bli för abstrakt eller distanserat till kärnan miljöfrågor för att det ska göra någon nytta. Bo Ekmans svar på hur ett företag bör börja för att personalen ska vara med i frågan blev:

”Ta med personalen till Kina eller Nordpolen, där miljöförstöringen och växthuseffektens verkningar är tragiskt uppenbara. Då är det lätt att bli motiverad att göra något.” Bo Ekman, Tällberg Foundation¹²⁴

Nio konkreta infallsvinklar

För att systematisera upp de grundläggande idéerna om hur Marginalen kan börja initiera ett CSR- och miljöarbete kommer vi att använda punkterna nedan som Löhman & Steinholtz presenterat som tillvägagångssätt att påbörja ett ansvarstagande genom CSR.

- Att företagets ledning klart deklarerar sin ståndpunkt och sitt åtagande gentemot omvärlden.
- Att tydliga policys utvecklas och implementeras i hela företaget.
- Att företaget inför regler för inköp som omfattar sociala och miljömässiga hänsyn.
- Att företaget reducerar sitt ”ekologiska fotavtryck” både i direkta och indirekta led.
- Att man ställer upp målsättningar i arbete med miljö och sociala områden.
- Att förvaltad kapital som man äger förses med restriktioner i enlighet med de sociala och miljömässiga principer som gäller övriga områden.
- Att man visar upp ett aktivt engagemang i det omgivande samhällets utveckling.
- Att företagets kunder utbildas i hur produkter bäst används och förvaltas.
- Att man har en öppen och ärlig redovisning där alla ovan nämnda områden finns med. Denna redovisning bör företaget sedan låta granskas.

Tabell 3 *Egen bearbetning av Löhman & Steinholtz*¹²⁵

¹²³ Löhman & Steinholtz (2003), sid. 118f

¹²⁴ Bo Ekman, Sustainability Day 2008

¹²⁵ Löhman & Steinholtz (2003), sid. 19f

6 Analys

I analyskapitlet kopplar vi ihop den teoretiska analysramen med intervjuerna för att kunna sätta de fenomen som uppkommit i empirin i ett sammanhang och svara på frågeställningarna. Vi inleder analyskapitlet med att sammanfatta empirin utifrån frågeställningarna från kapitel 1.

6.1 Sammanfattning av empiri utifrån frågeställningar

Intervjuerna har visat att aktörer inom banksektorn verkar ha en ganska diffus bild av hur långt banksektorns samhällsansvar sträcker sig. Begreppet ”samhällsansvar” är dock ganska diffust i sig självt, men samtidigt verkar aktörer inom banksektorn inte direkt tagit sig tid att djupare reflektera över begreppets innebörd för verksamheten. Därmed verkar det vara på sin plats för att lyfta upp frågan om banksektorns samhällsansvar på samhällsdebattliga arenan, då det känns som frågan är ganska omogen i dagsläget. Samhällsansvaret kanaliseras idag i stor utsträckning ner till ett CSR-arbete där olika standarder är av stor vikt.

Omvärldsanalysen har visat att banksektorn är ett starkt homogeniserat organisationsfält där trovärdighet och förutsägbarhet är ledord. Därmed finns vissa svårigheter för banksektorn att ta emot den i dagsläget svagt institutionaliserade miljöfrågan. Det finns ett vägskalet i hur miljöfrågan tas emot av banksektorn. Vissa aktörer ser miljö som en ren riskfråga vid exempelvis kreditgivning och det finns de som även ser möjligheter i dessa frågor via exempelvis produkt- och tjänsteutveckling för att locka till sig nya kunder.

Den direkta miljöpåverkan från bankkontoren har ofta varit startpunkten för ett vidare arbete med miljöfrågan enligt aktörerna som intervjuats. Denna påverkan är dock försumbar ur ett miljöperspektiv. Men ur ett pedagogiskt perspektiv är detta en nödvändig startpunkt, främst för personalens kunskap och medvetenhet. Även ur ett trovärdighetsperspektiv är det av vikt att jobba med dessa frågor för att sedan externt kunna kommunicera även den indirekta miljöpåverkan med omgivningen. I detta organisationsfält är som tidigare poängterats trovärdighet och förutsägbarhet av mycket stor vikt och då är legitimitetssökande via olika standarder ett dominerande sätt att hantera och kommunicera frågan.

En del av det dagliga miljöarbetet innebär göromål med den direkta miljöpåverkan på bankkontoren. När det handlar om indirekt miljöpåverkan via exempelvis kreditgivning bygger det i dagsläget mer om riskanalys där tyngdpunkten ligger på att inte riskera att stödja projekt som bryter mot lagstiftning. När miljöfrågan hamnar på investeringssidan finns det ett antal miljöanpassade produkter i utbudet, exempelvis miljöfonder, som inte påverkar de traditionella produkterna och miljö blir fortfarande i stor utsträckning ett sidospår.

Att börja med det man redan har är en god start, exempelvis via etiska koden och det Marginalen tidigare gjort genom kvalitetscertifieringen. Enligt Löhman & Steinholtz är det av stor vikt att företaget verkligen frågar sig varför ett ansvarstagande ska initieras för att en gemensam värdegrund hos de anställda ska kunna grundläggas. Om Marginalen kartlägger och börjar arbeta med den direkta miljöpåverkan är det en bra början på ett ansvarstagande i miljöfrågan.

6.2 Banksektorns homogeniserande organisationsfält

Desto mer etablerat och institutionaliserat ett organisationsfält blir desto mer homogena blir organisationerna och aktörerna inom det.¹²⁶ Det insamlade materialet har visat att det studerade organisationsfältet, banksektorn, är starkt homogeniserat och handlingar har blivit institutionaliserade. Med det menas att uppsatsen har visat att aktörerna inom fältet verkar inom en sfär där förutsägbarhet och trovärdighet är enormt viktigt då banksektorn hanterar andras pengar. Därmed är grunden lagd för en stark homogenisering inom fältet där exempelvis standarder får mycket stor vikt för att säkerställa trovärdigheten i handlanden. Denna starka institutionalisering grundar sig också i att bankväsendets historia sträcker sig hundratals år tillbaka och därmed har organisationsfältet haft god tid på sig att homogeniseras i motsats till miljöfrågans förhållandevis korta historia.

Att gå utanför denna homogeniserade tankeriktning inom banksektorn kan då ses som något av ett dubbeleggat svärd; å ena sidan riskerar aktörer inom banksektorn att vid tveksamma beslut förlora något av den så enormt viktiga trovärdigheten; å andra sidan finns här en differentieringsmöjlighet att locka nya, exempelvis miljömedvetna kunder, om ansvarstagande inom miljö trovärdigt kan visas upp.

Dock föreligger vissa problem då den starkt homogeniserade banksektorn möter den betydligt svagare miljösektorn. Miljöfrågan väcktes på 1960-talet och det är inte förrän på senare år frågan börjat legitimeras. Miljöfrågor är fortfarande något av ett sidospår för de flesta verksamheter och ”mainstream” är fortfarande att inte ta miljöhänsyn. Då aktörer inom banksektorn som är vana att följa gamla invanda mönster möter miljösektorn blir osäkerheten att handla ett signum som kan leda till en passivitet och därmed kan miljöförbättrande åtgärder förbli ogjorda. Denna passivitet kan motverkas genom att aktörer inom banksektorn skaffar sig erforderlig kunskap om miljöfrågor och om hur dessa kan vävas in i affärsverksamheten.

6.3 Idéspridning i banksektorn

Idéer och visioner som hållbar utveckling och andra krav kan enligt Olsson bli mottagna på tre olika sätt i organisationen. (1) Det första är ett aningen pessimistiskt alternativ där hållbar utveckling tas emot på ett sätt som enbart skapar restriktioner i handlandet och kan kopplas till bankernas hantering av riskfrågan. (2) Det andra alternativet är att aktörer tar emot idén på en form av terminologisk nivå. Här anser Löhman & Steinholtz att företaget kan ha några ansvarstagande produkter i utbudet utan att det påverkar den övergripande verksamheten. (3) Det tredje sättet är att hållbar utveckling implementeras i den lokala miljön genom en mer aktiv

¹²⁶ Johansson (2002) sid. 9 f

översättningsprocess.¹²⁷ Detta kallar Löhman & Steinholtz ansvarssteget och påverkar även affärsidé och vision.¹²⁸

Grundperspektivet i banksektorn har varit att behandla miljön som en risk vid kreditgivning och förmögenhetsinvestering. Det finns en rädsla för att dels tappa värdet på krediten samt en rädsla för att kredittagarens eventuella problem kan smutsa ner bankernas varumärke. Runt detta finns det även en lagstiftning som kräver att bankerna håller koll på de risker som finns vilket gör att bankerna har goda förutsättningar på grund av tradition att hantera miljöfrågan ur ett riskperspektiv.

Vissa av aktörerna har dock börjat gå vidare till steg nummer två i mottagandeprocessen och börjat se möjligheterna som ett perspektivbyte kan föra med sig. Bankerna erbjuder en del olika ansvarstagande produkter men har inte tittat över sin övergripande verksamhet. Ingen, Banco Fonder undantaget, har förändrat affärsidén och visionen och dess relation till miljöfrågan.

6.3.1 Möjligheter och särkoppling

Eftersom olika miljöprodukter/tjänster idag står för en mycket liten del av banksektorns kundutbud finns en risk för särkoppling om en aktör marknadsför sina fåtaliga ”gröna” produkter. Om 98 av 100 produkter fortfarande inte tar miljöhänsyn och aktören framställer sig som ”grön” finns det bland annat en risk att förlora trovärdighet. Om den övergripande miljöpåverkan fortfarande är opåverkad av bankens aktiviteter är inte mycket vunnet. För att motverka detta bör det långsiktiga målet för aktörer inom banksektorn vara att försöka väva in miljöhänsyn i alla processer och produkter för att undvika särkoppling.

En annan typ av särkoppling är det rådande fokuset på bankkontorens direkta miljöpåverkan trots att det är bankernas indirekta miljöpåverkan via kreditgivning och investeringar som står för den överlägset största miljöpåverkan. Att fokusera på bankkontorens direkta miljöpåverkan har trovärdiga och pedagogiska poänger, men ur ett miljöperspektiv bör fokus ligga på bankers indirekta miljöpåverkan.

6.4 Standardisering i banksektorn

Eftersom standarder har stor vikt i legitimitetssökandet i banksektorns miljöarbete väljer vi att belysa faktorer att beakta vid standardiseringsprocesser med stöd av Welford och Rickhardssons kritik mot standardisering. Kritiken går ut på att en standard inte alltid förbättrar den faktiska miljöpåverkan utan snarare kan begränsa ett kreativt miljöarbete.¹²⁹ Även Johansson tar upp dessa

¹²⁷ Olsson (2005) sid. 38 ff

¹²⁸ Löhman & Steinholtz (2003) sid. 110 f

¹²⁹ Rickhardsson & Welford (1997)

frågor men klär de i termer av rationella myter där externt accepterade värderingskriterier vinner acceptans oavsett det praktiska utfallet.¹³⁰

Uppsatsens syfte har inte varit att titta på det direkta arbetet eller utfallet av arbete som har kanaliserats genom olika typer av standarder. Däremot har det under arbetets gång talats mycket om olika typer och standarder och deras fördelar samt många olika berättelser om hur svårt det är att arbeta med den indirekta miljöpåverkan i banksektorn. Vi har även hört flera olika röster om hur svårt det kan vara att inom en extremt traditionell bransch legitimera sitt arbete om det faller utanför de traditionella ekonomiska ramarna. Internationella standarder får därmed en stor tyngd och bidrar med en legitimitet som företagen har svårt att uppnå med hjälp av andra metoder. Några tankar har till och med gått ut på att svenska banker egentligen gör bra ifrån sig i miljöfrågor men att de får kritik på grund av att de inte tillräckligt har lyckats kanalisera sitt arbete genom formaliserade system.

Det har även kommit fram en del kritik mot de standarder som används. De sägs vara intetsägande och fokuserar inte tillräckligt starkt på att hantera miljöpåverkan utan bara rapporteringen av arbetet. Det har även framkommit att det inom några standarder saknas rapporteringsskyldighet eller kontrollpunkter. Vi har till och med sett tendenser till att några aktörer visar upp system som de själva inte anser gör någon nytta förutom att de legitimerar något som inte görs. Detta är precis en av de faror med olika typer av standarder som Richardsson och Welford lyfter fram där systemet i sig självt räcker som bevis för att någonting görs. Det verkar därmed inom banksektorn finnas en viss fara med det som kallas rationella myter.

6.5 Idéspridning genom standarder

Enligt nyinstitutionell organisationsteori skapas idéer och begrepp som CSR i en lokal kontext och görs om till ett objekt för att kunna förflyttas. När den börjar röra på sig antar idén/objektet en mer abstrakt form, exempelvis en standard, och landar förhoppningsvis någon annanstans för att där fyllas på med den lokala kontextens förutsättningar som hos exempelvis Marginalen.¹³¹

Eftersom miljösektorn och miljöfrågor fortfarande får anses som svagt institutionaliserade, i alla fall i jämförelse med banksektorn, behöver idéerna som sprids i organisationsfältet hjälp framåt av olika standarder i exempelvis miljöfrågor. Inom banksektorn är idén begreppet CSR eller olika typer av varianter på det där miljö ingår. Flera av aktörerna har velat problematisera begreppet och dess innebörd men kanske framför allt velat problematisera avsaknaden av en klar definition. Utifrån detta verkar standarder som GRI, PRI etc. vara av mycket stor vikt för att vinna förtroende inom banksektorn. Alla standarder som vi har sett är internationella överenskommelser med många stora aktörer bakom sig. Det har även kommit upp olika typer av problematiseringar om att tydliga definitioner av olika begrepp saknas. Det är samma standarder som har kommit upp till diskussion och trots att informanterna är aktörer på olika företag och

¹³⁰ Johansson (2002)

¹³¹ Olsson (2005) sid. 34 ff

organisationer försöker legitimitet sökas ur ungefär samma källa, dvs. ur olika standarder. Det kan vara svårt för kunder och andra aktörer som inte är direkt inblandade i banksektorn att greppa vad dessa olika standarder egentligen står för. Det är viktigt att aktörer inom banksektorn inte glömmer att förmedla dessa idéer vidare ut mot sina kunder.

6.6 Marginalen utifrån PEO och det praktiska tillvägagångssättet

Det teoretiska synsättet Political Economic Organisation (PEO) belyser olika drivkrafter för organisationers ageranden. PEO belyser alltså att en organisation inte bara påverkas av monetära påverkansfaktorer.¹³² Löhman & Steinholtz anser att för att förankra CSR- och miljöarbetet måste personalens attityder och ambitioner förutom de rena monetära faktorerna tas till vara.¹³³ Dessa två tankar bygger på ungefär samma sak och visar två sidor av samma mynt. Söderbaum lyfter fram det teoretiska perspektivet (varför) medan Löhman & Steinholtz ser det praktiska perspektivet (hur). Detta kan kopplas till CSR och ge mer allomfattande insikter till vilka faktorer som påverkar ett företags beslutsfattande, där inte bara monetära faktorer spelar in.

Marginalen har kommit så långt att de har uttryckt en vilja att systematiskt börja arbeta med miljöfrågor. Denna drivkraft bygger framför allt på ett inre tryck i form av personal och VD även om det yttre trycket har hjälpt till. Marginalen har likhet med vad PEO-synsättet belyser en drivkraft att lägga till ytterligare en dimension i företagets värderingar. Nästa steg blir att rent praktiskt konkretisera arbetet. Första steget blir att titta på vad företaget har för policyflora och tankar idag samt att bestämma sig för hur de ur ett CSR-perspektiv ska förhålla sig till sin kärnverksamhet. Även fast Marginalen troligen har sin största miljöpåverkan genom sina affärer och inte på sina kontor är det både en trovärdighetsfråga samt en pedagogisk poäng att börja med den direkta påverkan. Det är dock av stor vikt att inse att den direkta miljöpåverkan dock ofta bara är en liten del av bankkontors totala miljöpåverkan.

6.7 ”Banken möter miljön”

I teoriavsnittet använde vi en tabell skapad av Lundgren för att försöka förstå komplexiteten när bankdiskursen möter miljödiskursen. Vårt mål här är att visa utfallet av hur banksektorn faktiskt hanterar miljön genom vår egenskapade tredje rad ”*Banken möter miljön*”. Det har visat sig att många gånger blir kopplingen och hanteringen vacklande och klarar inte av allt för hård skärskådning. Det är fortfarande, inte helt otippat, banker och ekonomiska kärnvärderingar som är styrande när diskurserna sammanfogas. Det får inte heller glömmas bort att denna tabell bara gäller de ca två procenten av verksamheten där bank och miljö har mötts. En av de saker som inte har ändrats är tidsperspektivet inom bankdiskursen som fortfarande ur ett miljöperspektiv är väldigt kort. Det finns även vissa problem med att hantera vad som ska räknas in i naturens bruksvärde för att få ett rättvisande marknadsvärde med en korrekt prissättning. Det viktigaste som vi ändå ser är att diskurserna börjar kugga i varandra och det börjar komma ett erkännande av att det ekonomiska systemet faktiskt är beroende, eller i alla fall påverkas, av miljöfrågan.

¹³² Söderbaum (2000)

¹³³ Löhman & Steinholtz (2003)

	Bankdiskurs	Miljödiskurs	"Banken möter miljön"
<i>Huvudsakligt problem</i>	Begränsade finansiella resurser	Begränsade naturresurser och känsliga livsuppehållande funktioner	Att kombinera ekonomisk tillväxt med miljöhänsyn
<i>Objekt att identifiera</i>	Flöden av pengar, gränser för äganderätter	Flöden av materia och energi samt social rättvisa	Hur flöden av pengar påverkar flöden av materia och energi
<i>Riskaspekt</i>	Företags och kapitalägares finansiella risk	Naturens och samhällets risk	Miljön som risk för att kapitalägaren inte får tillbaka insatsen
<i>Tidshorisont</i>	Kort sikt. Mindre än 10 år, ofta ner till timmar och minuter	Lång sikt, längre än tio år.	Kort sikt. Mindre än 10 år
<i>Systemgräns</i>	Rättsligtdefinierade äganderätter, antropocentriska traditioner	Biotoper, naturens ordning. Inga gränser då miljöförstörelsen inte har några gränser.	Den ekonomiska systemgränsen försöker koppla i den miljömässiga systemgränsen
<i>Framgångskriterium</i>	Förmögenhetstillväxt, kapitalackumulation	Hälsa, mångfald, överlevnad, rättvisa	Förmögenhetstillväxt som bidrar till hållbar utveckling
<i>Handlingsmotiv</i>	Vinststrävan	Försörjningsbehov	Säkerställa försörjningsbehov och få avkastning
<i>Värde</i>	Marknadsvärde	Bruksvärde, egenvärde	Bruksvärde och egenvärde skrivs om till marknadsvärde
<i>Etiska objekt</i>	Kapitalägare, kunder	Naturen, kommande generationer	Naturen och kapitalägaren
<i>Man hyllar...</i>	Kunder och investeringsobjekt som är framgångsrika vad gäller att maximera, effektivisera, expandera, exploatera	De som håller igen, avstår, inte tar för sig	Kunder och investeringsobjekt som maximerar vinst inom ramarna för hållbar utveckling
<i>Natursyn</i>	Antropocentrism, teknikoptimism, människan är herre över naturen, naturen en del av ekonomin, jorden tillhör människan	Biocentrism, teknikpessimism, människan underordnad naturen, ekonomin en del av naturen, människan tillhör jorden	Grönare antropocentrism Ekologisk modernisering
<i>Fördelning</i>	Fördelning av vinster (vem äger vinsten), fördelning av risker (vem står för risken)	Fördelning mellan generationer, mellan nord och syd, rika och fattiga	Kapitalackumulation idag skapar framtidens möjligheter
<i>Syn på pengar</i>	Pengar är en neutrala (en krona är en krona...)	Pengar har olika laddning, historia, nytta skada...	Tydliggöra bankernas ansvar för pengar

Tabell 3. Bank- kontra miljödiskurs, egen teoritveckling av Lundgrens tabell.¹³⁴

¹³⁴ Lundgren (1999) sid. 16-17

7 Slutsatser

Slutsatserna har vi valt att tematisera utifrån frågeställningarna och syftet med fokus på banksektorns ansvar, mottagande och hanterade av CSR och miljöfrågor. Till sist knyts omvärldsanalysen till hur Marginalen kan initiera ett ansvarstagande i miljöfrågor.

7.1 Ansvar

Vi har i denna uppsats visat att banker har en miljöpåverkan och att den indirekta påverkan är den största. Vi har även visat att banker på det retoriska planet erkänner sin påverkan och sitt ansvar i miljöfrågor. Banksektorn har i olika grad även börjat att mer aktivt hantera dessa frågor. Trots att det är den indirekta påverkan som är den största är det ofta arbetet med den direkta påverkan som lyfts fram som de goda exemplen i sektorn. Det finns en retorisk och pedagogisk poäng med det då påverkan och lösningarna blir mycket tydligare och enklare att mäta. Dessutom går dessa lösningar ofta att motivera utifrån strikt ekonomiska perspektiv. Tendensen verkar ändå vara att arbetet med den indirekta påverkan på allvar börjar vakna och går åt rätt håll.

Eftersom banksektorn många gånger förmedlar komplexa produkter till sina kunder där den indirekta miljöpåverkan kan vara svår att greppa har banker ett stort ansvar att förklara sina produkters miljöpåverkan. Att banker har ett ansvar betyder däremot inte att banker har allt ansvar. Varje bank är bara en aktör på en marknad som påverkas av sin omgivning. Aktörer som konsumenter och staten har även en ansvarsroll i miljöfrågorna. Konsumenterna har ett ansvar att ställa frågor och kräva produkter som svarar mot de egna moraliska värderingarna. Staten har ett ansvar i att tydliggöra ramar och regler samt vara en piska när marknader inte lyckas ta ansvar för de konsekvenser de medför. Ingen aktör inom banksektorn vill däremot se någon inblandning från staten i hanteringen av miljöfrågor förutom möjligen positiva styrmedel i form av skattelättnader.

Konsumenter har idag redan börjat köpa olika typer av ekologiska och rättvisemärkta produkter. För att banker ska drivas ta nästa steg anser vi att konsumenterna har en mycket viktig roll att **förstå** vilka möjligheter till miljöpåverkan det finns i att styra bankers indirekta miljöpåverkan. Det verkar här finnas ett stort glapp i människors medvetande om banksektorns risker och möjligheter för en hållbar utveckling. Här finns alltså en stor potential till förbättring om allmänhetens kunskap om banksektorns indirekta miljöpåverkan på något sätt kan öka.

7.2 Mottagande

Miljöproblematiken kännetecknades förr av punktutsläpp från fabriken skorsten som var enkel att både ta till sig och förstå konsekvenserna av. Dessa problem åtgärdades relativt enkelt med olika tekniska ”end-of-pipe-lösningar”, exempelvis filter på skorstenen. Dagens miljöproblem kännetecknas ofta av diffusa utsläpp från många små källor vilket är betydligt svårare att få ett grepp om och skapa en lösning på. Ännu mer komplicerat blir det då det handlar om banksektorns indirekta miljöpåverkans i andra ledet och med tanke på att banksektorn erbjuder komplicerade produkter och tjänster .

Banksektorn är ett starkt homogeniserat organisationsfält präglat av höga trösklar för mottagande av nya idéer. Ingen bank vill riskera sin trovärdighet utan uppträder alltid som en bank förväntas göra. Miljöfrågor är i jämförelse med ekonomiska frågor svagt institutionaliserade som än så länge inte har vunnit samma tyngd i samhället och dess institutioner. Utgångspunkten blir att miljöfrågorna bygger på ekologiska förutsättningar och bankers verksamhet bygger traditionellt på ekonomiska förutsättningar. När banksektorn och miljöfrågorna möts har det gjorts att miljöfrågorna alltid blivit underordnade de ekonomiska ramarna. Hållbar utveckling bygger på att ekonomiska, ekologiska och sociala faktorer sammanvägs och så långt har inte banksektorn kommit än.

För att miljöfrågan ska institutionaliseras så att den faktiskt påverkar bankernas affärsidé och visioner krävs en helhetssyn som erkänner de gränser som naturen sätter och en helhetssyn som fullt ut tydliggör de problem som banksektorn finansierar i sin indirekta påverkan. Denna helhetssyn kommer även innebära nya möjligheter och ett affärsklimat som leder till att banksektorn även får lättare att hantera affärsmässiga och legala miljörisker.

7.3 Hantering

Hantering av miljöpåverkan sker på olika sätt hos olika aktörer. De aktörer som försöker att framhäva sitt miljöarbete på marknaden gör detta med hjälp av standardiserade system för direkt miljöpåverkan. När det gäller den indirekta miljöpåverkan finns det internationella system och initiativ för hur bankerna kan agera. Alla aktörer vi har pratat med är med i några av initiativen och nämner några standarder. Oavsett vilken ambitionsnivå systemet ligger på verkar det i den starkt homogeniserade bankvärlden krävas externt accepterade värderingskriterier som standarder för att få legitimitet och trovärdighet för sitt miljöarbete.

För att uppnå en trovärdighet krävs det oftast en viss transparens i organisationen. Denna transparens har idag banksektorn svårt att leva upp till. Det finns många sekretessregler att hänvisa till som försvårar den öppenhet som vore att föredra. Det blir svårt att vara hjälte när ingen ser det.

Det finns inom banksektorn en del produkter som direkt riktar sig till miljöfrågan, både på kreditsidan och på investeringssidan. Tendensen här verkar vara att detta utbud hela tiden ökar och blir mer och mer ambitiöst vilket i sin tur leder till att den enskilda banktjänstemannen faktiskt har färdiga produkter att erbjuda de kunder som kräver ansvarstagande lösningar. Det finns dock fortfarande en risk att så länge produkterna är nischade och vänder sig direkt mot miljön missas en del av poängen i det verkligt gedigna miljöarbetet. Det verkligt gedigna miljöarbetet kommer först när miljöhänsyn vävs in som en naturlig del i organisationens alla frågor och inte ligger som ett sidospår. Hit har banksektorn en bra bit kvar men på grund av det traditionella riskperspektivet som till stor del präglar branschen har miljöfrågan som helhetsfråga med **både** risk- och möjlighetsperspektiv börjat komma igång.

I banksektorn är differentieringsmöjligheterna för banktjänster och produkter relativt små och här är CSR och miljöarbete en möjlighet att differentiera sig. Det finns idag en viss rädsla i banksektorn för att tala för mycket om hur man hanterar miljöfrågan eftersom det kan slå

tillbaka. Om ingen vill differentiera sig som miljövänlig och gå i täten utblir de goda exemplen som behövs för att driva hela fältet framåt. I dag är Swedbank de som har kommit längst men för att hitta de bästa bankerna krävs att man tittar utanför Sveriges gränser. Förhoppningsvis kommer dessa internationella företag att påverka sina svenska kollegor att på ett öppnare sätt hantera och diskutera frågorna.

7.4 Marginalen utifrån omvärldsanalysen

Denna uppsats har belyst hur stora aktörer inom banksektorn hanterat hållbar utveckling, CSR och miljö i en omvärldsanalys där tankegångar, trender och tillvägagångssätt beskrivits. Vi har även visat att banksektorn som organisationsfält är starkt homogeniserat vilket skapar en likriktning i fältet. Hur de stora aktörer agerar ger ringar på vattnet till mindre aktörer, som exempelvis Marginalen. Omvärldsanalysen har bland annat visat att de stora aktörerna är överens om att den stora påverkan på miljön inom banksektorn är den indirekta miljöpåverkan.

Nivån på arbetet med miljöfrågor varierar inom branschen. Ett minimum av arbete för att visa att man gör något för miljön är ett någorlunda systematiskt arbete med den direkta miljöpåverkan. Arbetet med den direkta miljöpåverkan är även en trovärdighetsfråga för kommande framtida arbete. Idag räcker ett miljöledningssystem likt ISO 14001 som kvitto på ett trovärdigt miljöarbete om det certifieras eftersom det endast är ett fåtal aktörer i banksektorn som är certifierade. Att kanalisera sitt arbete genom ett certifierat miljöledningssystem ger en legitimitet som är svår att slå ner på i dagsläget.

Eftersom det är den indirekta påverkan som är den största bör inte arbetet stanna vid bara införandet av ett miljöledningssystem med fokus på direkt miljöpåverkan. Tendensen inom banksektorn är dessutom att aktörerna även på ett mer och mer seriöst sätt börjar titta på den indirekta påverkan. Här finns det fortfarande en viss skillnad mellan dem som behandlar miljön som en ren risk och de som inkluderar möjligheter. För att ur ett differentieringsperspektiv kunna använda miljön krävs att även möjligheter beaktas och lyfts fram.

För att inte stanna vid den direkta miljöpåverkan från kontoret bör Marginalen även titta på produkter och tjänster med miljöfokus och bestämma sig för hur de ska presenteras. Kanske finns det redan idag vissa produkter i produktutbudet som kan anses vara miljövänliga efter viss modifikation. Eftersom Marginalen inte erbjuder investeringsplaceringar, exempelvis i form av fonder, handlar det om att analysera kreditgivningssidan och dess påverkan och möjligheter. Även här kan en internationellt accepterad standard hjälpa till att ge legitimitet åt besluten som fattas och även vara ett stöd vid införandet. Den långsiktiga målsättningen för Marginalens arbete med miljöpåverkan bör vara att miljöfrågor till slut blir en naturlig del i hela organisationen och dess värderingar, miljö ska då inte vara ett sidospår.

7.4.1 Praktiska infallsvinklar för Marginalen

För att systematisera upp de grundläggande idéerna om hur Marginalen kan börja initiera ett CSR- och miljöarbete utifrån omvärldsanalysen kommer vi att använda oss av de nio ”konkreta

infallsvinklarna” från kapitel 5.2. Målsättningen är att sammanfatta Marginalens förutsättningar och möjligheter.

Att Marginalens ledning klart deklarerar sin ståndpunkt och sitt åtagande gentemot omvärlden är av stor vikt och att tydliga policys utvecklas och implementeras i hela företaget är ytterligare en förutsättning för ett trovärdigt miljöarbete. Marginalen har redan en etikpolicy som kan utgöra en grund för en framtida miljöpolicy.

Marginalen bör införa regler för inköp som omfattar miljömässiga hänsyn vid exempelvis köp av tjänstebilar och datorer. Marginalen bör kartlägga sin direkta miljöpåverkan för att då se var miljöförbättringsåtgärder kan ske vid inköp. En viktig målsättning är att företaget försöker reducera sin miljöpåverkan både i direkta och indirekta led. Det är viktigt för Marginalen att kartlägga sin indirekta miljöpåverkan för att kunna utveckla produkter och tjänster som är ansvarstagande gällande miljö.

Marginalen bör ställa upp målsättningar i arbetet med miljö, exempelvis med att reducera kontorens miljöpåverkan och börja lägga upp strategier så att den indirekta miljöpåverkan kan minskas. Marginalens investeringsplacerade kapital kan förses med restriktioner i enlighet med de miljömässiga principer som ledningen kommer fram till. Det är bra om Marginalen visar upp ett aktivt engagemang i det omgivande samhällets utveckling och att Marginalen har en öppen och ärlig redovisning där de punkter som redovisats ovan finns med. Detta kan ske via någon av de standarder som omnämnts i denna uppsats. För att nå riktigt hög legitimitet bör denna redovisning granskas av extern revisor. Vilken standard som väljs och hur detta ska genomföras är en ledningsfråga för Marginalen.

Det finns två huvudsakliga sätt att hantera den indirekta miljöpåverkan som framkommit i omvärldsanalysen; exkludering av kunder eller aktiv dialog med kunder. Att utifrån vilka kunder Marginalen arbetar mot hitta lämpliga exkluderingskriterier gällande miljö är ett konkret angreppssätt. Hur dessa exkluderingskriterier ska se ut är en ledningsfråga. Det bästa alternativet är en mix mellan exkludering och dialog där fokus bör ligga på dialog för att uppnå ständiga förbättringar gällande miljöfrågor.

7.5 Framtida forskning

Nedan presenteras författarnas förslag på framtida forskning som ett nästa steg efter denna uppsats.

- Att belysa bankers viktiga roll för en hållbar utveckling i samhället är av stor vikt där konsumenters medvetande är en avgörande faktor i möjligheterna att ställa krav på sin bank.
- Inom varje delområde hos bankerna behövs en fördjupning i vad som är den bästa hanteringen av olika frågor gällande den indirekta påverkan vid exempelvis kreditgivning och förmögenhetsförvaltning.
- Nästa steg skulle kunna vara att undersöka huruvida Richardsson och Welfords (1997) kritik mot standarder stämmer. Leder miljöarbetet med hjälp av standarder verkligen till en miljöförbättring i slutändan?
- Att undersöka vilken standard som skulle vara bäst lämpad för att hantera Marginalens indirekta miljöpåverkan är ytterligare ett steg att gå.

Källförteckning

Tryckta

Bergold, Olof & Norén, Mikael (2007) *Den hållbara förskolan – Institutionalisering av hållbar utveckling inom förskolor i Västerås*, C-uppsats Mälardalens Högskola

Bjereld, Ulf; Demker, Marie & Hinnfors, Jonas (2002), *Varför vetenskap?* Studentlitteratur, Lund

Brandt, Nils & Gröndahl, Fredrik (2000), *Miljöeffekter – Kompendium i miljöskydd, del 4*, Graphium/Norstedts Tryckeri AB, Stockholm

Denscombe, Martyn (2000), *Forskningshandboken – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*, Studentlitteratur, Lund

DiMaggio & Powell, 1991, The iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields, I *The New Institutionalism in Organizational Analysis*. Powell WW, DiMaggio PJ (Red) - 63-82. The University of Chicago Press: Chicago

Dryzek, J.S. (2005). *The politics of earth*. Environmental discourses. Published: Oxford University Press INC. In the United States, New York.

Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn (1997), *Forskningsmetodik – Om kvalitativa och kvantitativa metoder*, Studentlitteratur, Lund

Jeucken, Marcel (2001) *Sustainable finance & banking the financial sector and the future of the planet*, Earthscan, London

Johansson, Roine (2002) *Nyinstitutionalismen inom organisationsanalysen*, Studentlitteratur, Lund

Lundgren, Maths (1999) *Bankens natur Miljöfrågans genomslag i Svenska banker*, Akademitryck, Edsbruk

Löhman & Steinholtz (2003) *Det ansvarsfulla företaget – Corporate Social Responsibility i praktiken*, Ekerlids förlag, Falun

Olsson, Jan (2005) *Hållbar utveckling underifrån*, Nya Doxa, Riga

Rikhardsson & Welford, 1997, *Cloning the Crisis: the Construction of Corporate Environmental Management in Hijacking Environmentalism*. Corporate Response to Sustainable Development, R. Welford (Red), sidorna 40-62. Earthscan, London

Rubenson, Stefan (2002), *Miljöbalken – den nya miljörätten*, Norstedts Juridik, Stockholm

Söderbaum, Peter (2000), *Ecological economics*, Earthscan Publications Ltd, London

Söderbaum, Peter (2005) *Democracy and Sustainable Development – What Is the Alternative to Cost-Benefit Analysis?*, Integrated Environmental Assessment and Management, vol 2, no 2.

Söderqvist, Tore; Hammer, Monica & Gren Ing-Marie (2004) *Samverkan för människa och natur En introduktion till ekologisk ekonomi*, Studentlitteratur, Lund

Welford, Richard (2000) *Corporate Environmental Management 3 Towards sustainable development*, Earthscan, London

Windel, Karolina (2006) *Corporate Social Responsibility Under Construction: Ideas, translations and institutional change*. Uppsala Universitet, Uppsala

Rapporter:

Brundtlandrapporten: 42/187. *Report of the World Commission on Environment and Development*, <http://www.un.org/documents/ga/res/42/ares42-187.htm> 080420

Sternrapporten: http://www.hm-treasury.gov.uk/media/8A7/95/Chapter_10_Macroeconomic_models_of_cost.pdf 080420

Lagar och förordningar:

SFS 1998:808

Internet

http://www.fi.se/Templates/Page_1792.aspx 080522

<http://www.globalreporting.org> 080410

<http://www.icc.se/> 080410

http://www.lansforsakringar.se/privat/om_oss/miljo/vart_miljoarbete/sidor/default.aspx 080516

www.marginalen.se 080411

<http://www.sday.se> 080424

<http://www.sis.se/DesktopDefault.aspx?tabname=@iso14000&menuItemID=5845> 080524

<http://www.unepfi.org/> 080410

<http://www.unpri.org> 080410

<http://www.unglobalcompact.org> 080410

”Sustainability day 2008”, 080423

Bo Ekman, ordförande, Tällberg Foundation

Lars G. Hassel, professor, Handelshögskolan Umeå Universitet

Jenny Johansson, miljöchef, Swedbank

Eva Stål, koordinator miljö och socialt ansvar, IKEA

Intervjuer

Sasja Beslik, Banco Fonder, 080423

Agneta Brandimarti, Svenska Bankföreningen, 080414

Klas Eklund, SEB, 080505

Torbjörn Jacobsson, Marginalen, 080423

Agneta Carlström, Handelsbanken, 080512

Bilaga 1 – intervjuguider

Din roll i stort på företaget?

Har banker en miljöpåverkan?

Vad är bankers samhällsansvar och hur långt sträcker det sig?

Vad är möjligt rent praktiskt att göra?

Hur har/bör banker jobbat med sin direkta miljöpåverkan?

Har de etiska koderna som finansinspektionen kräver varit grunden i bankens framtagande av strategiska dokument gällande miljöhänsyn?

Vad kan banker räkna som indirekt miljöpåverkan?

Är miljöfrågan en risk eller ger den upphov till nya möjligheter?

Hur långt sträcker sig bankens ansvar gällande indirekt miljöpåverkan?

Vad kan räknas som någon form av miniminivå för bankers CSR-arbete?

Hur ser efterfrågan ut för gröna banktjänster?

Vilka standarder arbetar ni efter? (Vid ja, berätta gärna lite)

Trender inom CSR

Bilaga 2 - Intervjupresentation

Svenska Bankföreningen

Bankföreningen företräder bankerna i Sverige och hjälper medlemmarna i frågor av gemensamt intresse. Medlemmar är banker samt finansbolag och bostadsinstitut som ingår i bankkoncernerna. Bankföreningen representerar medlemsföretagen gentemot myndigheter och organisationer såväl nationellt som internationellt. En viktig uppgift är att analysera och lämna synpunkter på förslag till lagar och föreskrifter som berör bankerna.¹³⁵

Banco Fonder

Banco fonder AB grundades 1975 och är ledande i Sverige inom ansvarsfulla placeringar och ideella fonder. Banco erbjuder förvaltning för traditionellt fondsparande, individuellt pensionssparande och premiepensionssparande. Genom ett proaktivt arbetssätt försöker Banco aktivt påverka företag att ta större ansvar för människor och miljö samtidigt som de arbetar för att kundernas pengar ska växa genom aktiv ägarstyrning.¹³⁶

SEB

SEB bildades 1972 genom en sammanslagning av Stockholms Enskilda Bank (grundad 1856) och Skandinaviska Banken (grundad 1864). SEB är en finansiell koncern som har 400 000 företag som kunder och 5 miljoner privatkunder.¹³⁷

Handelsbanken

Handelsbankens bildades 1871 då ett antal framträdande företag och personer inom Stockholms näringsliv grundade Stockholms Handelsbank. Handelsbanken är en universalbank som levererar tjänster inom hela bankområdet.¹³⁸

¹³⁵ www.bankforeningen.se 2008-04-16

¹³⁶ <http://www.banco.se/ombanco.aspx> 2008-04-16

¹³⁷ <http://www.seb.se/pow/wcp/sebgroup.asp?website=TAB1&lang=se> 2008-05-15

¹³⁸ <http://www.handelsbanken.se> 2008-05-15

Bilaga 3 - Kort presentation av olika standarder och initiativ

Det finns idag ett antal olika initiativ skapade för att fungera som stöd och som verktyg i deras praktiska arbete inom finanssektorn.

United Nation Global Compact

UNGC består av tio principer som täcker mänskliga rättigheter, miljö, arbetsvillkor och korruption. Det är ett frivilligt verktyg som försöker förena hållbarhet och ekonomisk utveckling där ramverk initierat av Kofi Annan och FN 2000.¹³⁹

The United Nations Environment Programme Finance Initiative (UNEP FI)

Syftar till att utveckla kunskapen om hur hänsyn till miljö- och samhällsfrågor påverkar den finansiella utvecklingen där medlemmar får tillgång till nätverk, professionell utveckling och historier om goda resultat. Mycket av UNEP Fi:s arbete går ut på att hitta de bästa exemplen och förmedla dessa vidare.¹⁴⁰

Principles for Responsible Investments (PRI)

PRI syftar till att underlätta inkludering av miljö och sociala faktorer i den totala bedömningen av en investeringsportföljs värde. Fokus ligger på att företag som ansluter sig får tillgång till nätverk, samarbete och stöd samt utvärdering av det egna arbetet med de här frågorna. Ramverket initierat av investerare i samarbete med UNEP FI och Global Compact.¹⁴¹

Global Reporting Initiatives (GRI)

Riktlinjer för hållbarhetsredovisning som anger vilken information ett företag kan uppge i sin externa redovisning avseende hållbarhet. Mycket fokus ligger på jämförbarhet mellan företag och organisationer.¹⁴²

Carbon Disclosure Project (CDP)

Har idag den mest omfattande databasen i världen avseende information om storföretagens strategier när det gäller klimatförändringar. Företag kan ansluta sig och informera om hur de hanterar risker och möjligheter som uppstår till följd av klimatförändringar. Initierades 2000 och är ett samarbete mellan internationella investerare. Det startades för att få fram information om hur klimatförändringar påverkar aktievärdet av deras portföljer. Aktievärdet på investeringarna hos anslutna företag i februari 2008 uppgick till ofantliga 57 billioner¹⁴³ dollar.¹⁴⁴

¹³⁹ <http://www.unglobalcompact.org>

¹⁴⁰ <http://www.unepfi.org>

¹⁴¹ <http://www.unpri.org>

¹⁴² <http://www.globalreporting.org>

¹⁴³ En billion är en 1:a följt av 12 nollor dvs. en miljon miljoner.

¹⁴⁴ <http://www.cdproject.net/>

ICC:s näringslivsprogram för hållbar utveckling

ICC är ett internationellt nätverk av företagsledare. ICC har tagit fram sexton principer för miljömedvetet ledarskap. Fokus är att företagen ska uppnå sina miljöåtaganden i överensstämmelse med internationella och nationella riktlinjer och normer.¹⁴⁵

¹⁴⁵ <http://www.icc.se/>